

nın fazla hırslı olmanın anlamsızlığını keşfetmesi ve kendisini tasavvufa vermesini anlatan bir söyleşiye rastlandı.⁶⁷⁷ "Her şeyi bırakıp başını alıp gitmek" modasına uyanların en son örneği 31 yaşında, boşanmış, çocuksuz, Boğaziçi Üniversitesi Makine Mühendisliği öğretim üyesi Gülin Aköz. Aköz'ün bir gün aklına esiyor ve her şeyi terk edip internetten tanıştığı üç yabancı yol arkadaşısıyla birlikte dünya turuna çıkmaya karar veriyor. Mehmet Y. Yılmaz'ın yönetime geçmesiyle "gençlerin ve kadınların gazetesi" olmayı hedefleyen *Milliyet*, Aköz'le anlaşma yapmayı ihmal etmiyor. Gülin, "başından geçenleri, sevinçleri, hüznüleri, aşkları, kavgaları" *Milliyet* okurlarıyla paylaşacak. Döndüğünde gezdiği ülkelerden topladığı müzik diskleriyle de Açık Radyo'da bir program yapmayı tasarlıyor.⁶⁷⁸

"Lüzumsuz olabilmek" veya "hayattan elini ayağını çekme" kavramının doksanlı yılların ortasından itibaren kendini yogan bir şekilde belli etmesinin yegâne nedeni ANAP'ın iktidara gelmesiyle birlikte başlayan serbest piyasa ekonomisinin nimetlerinden azami derecede faydalanıp belli bir özvarlığa sahip olabilmek için asgari on ilâ on beş yıla ihtiyaç olmasıydı. Bu nedenle başta Emre Yılmaz ve İshak Alaton olmak üzere ard arda iş dünyasını terk edip yeni bir hayat sürmeye başlayan, veya "lüzumsuz olmak" felsefesini vazeden işadamları yöneticilerin söyleşilerine doksanlı yılların ikinci yarısında rastlanır oldu. Bu akımda da model Amerika, akımın "kanaat önderleri" de gene köşe yazarlarıydı.

YENİ TÜRK İNSANI VE "ÖTEKİ TÜRKİYE"

Turgut Özal ile başlayan yeni dönemde topluma "para bilinci"nin yerleşmesinin ardından "tüketici olma" bilinci de yerleşti. Bu bilincin yaygınlaşmasında en çok köşe yazarları etki-

liydi. Köşe yazarları Batı'da mevcut olan daha iyi ve ileri yaşam koşullarını sürekli örnekler vererek methettiler. Türk insanının, içinde bulunduğu hayat şartlarından daha iyi, hatta lüks yaşam koşullarını hak ettiğini savundular. Mehmet Barlas Türkiye'de sınıflar arasında mevcut olan gelir farklığını göstermekten mezlikten gelip "villalara, gökdelenlere, yatlara, tüketime karışık bir servet düşmanlığı dürtüsü ile tepki göstermekten kaçınmamız gerekiyor" tavsiyesinde bulundu.⁶⁷⁹ Çetin Altan "tüketim kültürü" zihniyetinin topluma yerleşmesi gerektiğini savundu.⁶⁸⁰ Basın ve televizyon yayınlarında yer alan daha iyi yaşam koşullarını gösterir yabancı dizi ve reklamlarla yeterince uyarılan tüketici doğal olarak daha kaliteli ürünleri aramaya koyuldu. "Tüketici olma" bilincinin topluma yerleştiğinin en basit göstergesi kredi kartları sayıdır. Yetmişli yıllarda sadece seçkin ve varlıklı kimselerin statü simgesi olan kredi kartları çok kısa bir sürede sıradanlaştı ve herkesin cüzdanında yer aldı. 1991 yılında 766.085 olan toplam kredi kartı sayısı Aralık 2001 itibarıyla 1992 verilerine kıyasla on sekiz misli artarak 13.996.806'ya yükseldi.⁶⁸¹

Alt ve orta sınıflar için amaç orta ve üst sınıflara erişmek ve sınıf atlamanın getirdiği gelir düzeyi yükselişinin nimetlerinden faydalanmaktır. Bu değişimin bir ölçüde gerçekleştiği bir ortamda varlıklı insanlar da liberal ekonominin nimetlerinden azami derecede faydalandılar, siyasi elitlerle olan ilişkilerini güçlendirdiler ve sonuçta servetlerini daha da artırdılar. Yetmişli yıllarda ortalıkta pek görünmek istemeyen varlıklı kişiler, 12 Eylül sonrasında siyasal ve toplumsal ortamın değişmesi ve Özal'ın topluma yerleştirdiği zenginliğin kötü bir şey olmadığı ve ona erişmek için her türlü aracın kullanılabilceği anlayışının yaygınlaşmasıyla birlikte cesaret kazandılar. Bu cesaret servetlerini neredeyse fütursuz bir şekilde

677 Ayşe Arman, "Hayattan zevk alıyorduk da mı atık kendimizi oradan", *Hürriyet Pazarı*, 1 Temmuz 2001 / Ayşe Arman, "Sabri Doğan'a teşekkür", *Hürriyet*, 2 Temmuz 2001 / Mehmet Taşdiken, "Başarılı bir intihar", *Radikal*, 5 Temmuz 2001.

678 Ayşegül Sönmez, "365 günde devriale", *Milliyet*, 10 Temmuz 2001.

679 Mehmet Barlas, "Para harcanılan ülke olabilmeliyiz!", *Sabah*, 6 Mayıs 1996.

680 Çetin Altan, "En temel kültür tüketim kültürüdür", *Sabah*, 15 Mayıs 1994.

681 Söz konusu veriler BKM Bankalararası Kart Merkezi A.Ş. nin web sitesinden alınmıştır. Bkz <http://www.bkm.com.tr/turkce/faaliyet.html> ve <http://www.bkm.com.tr/turkce/istatistik.html>

teşhir etmelerine yol açtı. Güçlü işadamları ile ilişkilerini geliştiren kimi köşe yazarları, Batı'da bile sadece yüksek sosyetinin ödeyebildiği beşbin dolarlık First Class biletleriyle yaptıkları konforlu uçak yolculuklarının ve gecesi 250 ila 450 dolar arasında değişen otellerin methini yapmaktaki bir sakınca görmediler.⁶⁸² Kimine göre "yaşam kalitesi", kimine göre "La Dolce Vita"⁶⁸³ şeklinde adlandırılan bu hayat tarzını örnek alan orta sınıf da bir an önce "köşeyi dönmeye" ve en kısa yoldan gelir düzeyini yükseltip televizyon ve dergilerde yaşamlarını izlediği bu kişilerin düzeylerine veya en azından o düzeyin soluk bir kopyasına ulaşmaya çalıştı. Bütün bu çabalar harcanırken model olarak alınan yaşam Batılı bir yaşam tarzı olduğundan kişilerin de bu tarza uyan bir görünüme sahip olmaları gerekiyordu. Bunun için de geleneksel Türk insanının yerine değişen zamana uygun bir Yeni Türk İnsanı'nın yaratılması şarttı.

Yeni Türk İnsanı İçin Şartname

Yeni Türk İnsanı'nın ne şekilde olması gerektiği konusunda şartname hazırlayanlar köşe yazarlarıdır. Köşe yazarları her şeyde olduğu gibi, Türk insanının modern çağa nasıl ayak uyduracağı konusunda da önderlik yapma ve toplumu eğitime görevini üstlendiler. Mehmet Barlas bunu "adam olma"nın şartlarını sıralayarak dile getirdi.⁶⁸⁴ Barlas bir diğer yazısında Garanti Bankası çalışanları için düzenlenen eğitim seminerlerinden birinde sunulan giyim kuşam alanında izlenmesi gereken kuralları çok begenerek "kentli ve uygar toplum için, temiz bakımlı ve özenli insan şart" başlığı altında köşesinde alıntılı.⁶⁸⁵ Zülfü Livaneli Fransa örneğini vererek köylere kentlere göçen köylülere "kentlilik eğitimi" verilmediği tak-

682 Ali Rıza Kardüz, "Yaşam kalitesi", *Sabah*, 17 Ekim 1994.

683 "La Dolce Vita", *Tempo*, 2-8 Aralık 1999, sayı 625, s. 15.

684 Mehmet Barlas, "Adam olmanın yolları...", *Hürriyet*, 30 Ağustos 1992.

685 Mehmet Barlas, "Kentli ve uygar toplum için, temiz, bakımlı ve özenli insan şart!...", *Hürriyet*, 13 Mart 1993.

dirde "bilinçli birer yurttaş" olamayacaklarını yazdı.⁶⁸⁶ Zeynep Göğüş ise kent kültürüne uyum sağlayamamış taşralılarla mücadele etmek için günlük hayatta uygulanacak basit ve pratik çareler önerdi:

"Rokanın ne olduğunu bilmeyen İzmirli manavdan alışveriş etmeyelim. Türk kahvesi vermeyen Café'lere ve 'ristorante'lere bir kere daha uğramayalım. 'Taksim neresi?' diye soran şoförün taksisinden inelim, parasını da ödemeyelim."⁶⁸⁷

Yeni Türk İnsanı'nın genç kadınlarla nasıl ilişki kurması gerektiği konusunda Güneri Cıvaoglu'nun şu şartnamesine bakmak lazım:

"Doğru dürüst bir meslek ya da eğitim... Bir yabancı dili adam gibi konuşabilmek. Müzik, resim, edebiyat, sanat, sinema kültürü. Her gün en az iki kez banyo. Dişini sık sık fırçalamak. Ağzı leş gibi sarmısak, soğan... Koltuk altları ter kokmamak. Temiz ve abartılmamış giysiler... Örneğin bir gömlek, bir spor pantolon, yumuşak yazlık pabuçlar... Uzaktan yiyecekmiş ya da her an *hadise çıkaracakmış* gibi gözlerini dikip bakarak, sözüm ona -kızı kesecek- yerde, yanına gidip yumuşak sesle bir kadeh içkiye, dansa, yemeğe davet etmek."⁶⁸⁸

Güneri Cıvaoglu'nun şartnamesindeki "koltuk altları ter kokmamak" maddesi Serdar Turgut'un da özellikle önem atfettiği bir madde. Turgut İstanbul'da metronun hizmete girmesi vesilesiyle yazdığı bir dizi yazıda "köyündeki at arabasından inip, İstanbul'a sefilleri oynamak için gelen insanlar" metroda nasıl davranmaları gerektiğini anlattı. Bu kurallar arasında "koltuk altları ter kokmamak" en baş sırada yer alıyordu.⁶⁸⁹

686 Zülfü Livaneli, "Kentlilik eğitimi", *Sabah*, 25 Mayıs 1994.

687 Zeynep Göğüş, "Manav ve roka", *Sabah*, 1 Ocak 1995.

688 Güneri Cıvaoglu, "Tavla-Satranç-Üçkağıt...", *Milliyet*, 15 Eylül 1996. Vurgulama yazarı tarafından yapıldı.

689 Serdar Turgut, "İstanbul metrosu için kurallarım", *Hürriyet*, 2 Ekim 2000 / Serdar Turgut, "Kokmayan çorap Türklere uygun mu?", *Hürriyet*, 17 Ekim 2000 / Serdar Turgut, "Kokulara kesin çözüm", *Hürriyet*, 18 Ekim 2000 / Serdar Turgut, "Tekrar metro üzerine", *Hürriyet*, 1 Şubat 2001.

Serdar Turgut'a en büyük destek Hadi Uluengin'den geldi. Uluengin desteğini hakaretimiz bir üslupla vermeyi tercih etti:

"Sizler hepiniz, eğer dağda tek başına aylarla ikamet eden ve kendisine hiç saygı beslemediği için de onlar gibi kokmaktan beis duymayan insan bozuntularıysanız, isterseniz derinizi postla değiştirin ve ayrıyeten de koltuk altlarınıza hayvanın dışkısını yapıştırın, zerre kadar umurumda değil. Ancak, şehre indiginizde o kokuyu zinhar bana taşımayın! Oradaki aylığınızın derecesini burada ayı oğlu aylığa vadmıyın! Kokun ulan bana ne, ama bitişigimden, şehrimden ve metromdan uzak, çok uzak, upuzak durun!"⁶⁹⁰

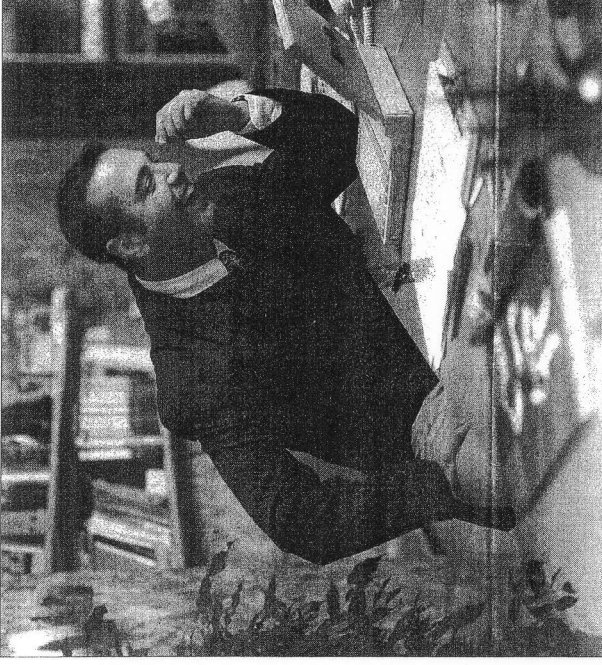
Yeni Türk İnsanı'nı şekillendirmeye ve inşa etmeye yönelik yazılarda yer alan koşullar arasında dört tanesi gazetecilerin ortak mutabakat sağladıkları şartlar olarak ön plana çıktı. Bunlar, sigara içmeme, fiziki görünüm, hayvanseverlik ve milliyetçilikti.

Batı'daki, sigara içmemenin uygar kişinin en başta gelen özelliği olduğu görüşü, Türkiyeli seçkinler tarafından da benimsendi ve kapalı mekânlarda sigara içilmesini yasaklayan kanun kabul edildi. Buna paralel olarak Dünya Sigara İçmeme Günü vesilesiyle televizyonlarda programlar düzenlendi.⁶⁹¹ Si-garayı bırakan ve dolayısıyla uygarlığa bir adım daha yaklaşan Türk insanı için bundan sonra yapılması gereken şey fiziki görünümünü değiştirmesiydi. Yeni Türk İnsanı'nı geleneksel Türk figüründen ayıran en önemli özellikler erkeklerin sakalsız, bıyiksız, kadınların da, Tansu Çiller örneğinde olduğu gibi, sarışın olmaları. Erkek ve kadınların ortak özellikleri ise beyaz tenli olmaları. Yeni Türk İnsanı'nda gözlemlenen bu değişimin gerçekleşmesi için reklamlar öncülük yaptı. Birkaç gazetecinin gözlemlediği gibi reklamlarda rol alan kişiler çoğunlukla sarışın, renkli (tercihan mavi) gözlü ve beyaz tenli kimselerdi.⁶⁹²

690 Hadi Uluengin, "Kokarca", *Hürriyet*, 8 Ekim 2000.

691 Cengiz Çandar, "Sigaraya elveda...", *Sabah*, 3 Haziran 1995.

692 Yalçın Pekşen, "Reklam kurbanı", *Hürriyet*, 10 Mayıs 1995 / Ruhat Mengi, "Tip değiştiriyoruz", *Sabah*, 29 Mayıs 1995.

Bankamatik'ten altın alır, hisse senedi satar, Devlet tahvili alır, İş Yatırım Fonlarını satar. Ya da hiçbir şey alıp satmaz;

yalnızca, o gün, yatırımının kendisine ne kadar kâr getirdiğini kontrol eder. Hazine bonosu satıp nakde çevirir, parasını cebine koyup gider. Gecenin ikisinde gelir, gündüz birde gelir, akşamüstü beşte gelir... Alır, satar. Alır, satar, paraya çevirir. Nasıl isterse...

(*Bu hesabın adı Yatırım Hesabı. Bu hesap, yalnızca İş Bankası'nda. Yalnızca, Türk bankacılığına ilkleri sunmayı alışkanlık haline getirmiş olan bankada...*)

TÜRKİYE İŞ BANKASI

Dünya, 13 Mayıs 1996.

Reklamlarda yer alan kişilerin özellikleri sarışın, mavi gözlü ve beyaz tenli olmaktan ibaret değil. Bir banka reklamında olduğu gibi reklamlarda genellikle otuzlu yaşlarda, ortamın üstünde bir yaşam düzeyine sahip, iyi eğitilmiş, yaşamlarından memnun görünmeyen kişiler rol almakta.⁶⁹³

Yeni Türk İnsanı'ndaki değişiklik kendi fiziki görünümüyle kısıtlı olmayıp yakın çevresini de içeriyor. Köşe yazarları Batılı uygar insanın önde gelen özelliklerinden hayvanseverliği de topluma aşılamaya çalıştılar. Bunda ithalatın serbest bırakılması ve SSCB'nin dağılmasının akabinde kurulan yeni cumhuriyetlerden Türkiye'ye gelen tüccar-turistlerin beraberlerinde köpek yavruları getirip satmaları da çok etkiliydi. Birkaç yıl içinde satış noktaları, gıdası, dergisi, veterineri, kliniği, hastanesi, seyahate çıkıldığında emanet edileceği oteliyle kayda değer bir evcil hayvan sektörü oluştu. Bu durumun oluşmasında köşe yazarlarının etkisi inkâr edilemez. Köşe yazarları evlerinde besledikleri kedi veya köpekleri yazılarında konu ederek insanlara evde hayvan besleme sevgisini aşılamaya çalıştılar, bunda da bir ölçüde muvaffak oldular.⁶⁹⁴ Hayvan sevgisinin gelişmesindeki önemli nedenlerden bir diğeri de köpek sevgisinin laik ve Avrupalı bir yaşam tarzını kabul ettiğini göstermek isteyen toplumun bir kesimi tarafından benimsenmesiydi. Mesut Yılmaz bile bu görüntüyü verebilmek için eşi, oğlu

693 Dünya, 13 Mayıs 1996 / Hürriyet, 19 Mayıs 1996 / Milliyet, 26 Mayıs 1996. Ertuğrul Özkök "çok ünlü bir estetikçi"nin verdiği istatistikî rakamlara dayanarak ilginç bir gelişmeye dikkati çekiyor. Bu da Türk erkeklerinin güde vücut ve yüz bakımına önem verdikleri. (Ertuğrul Özkök, "Erkeğin estetik rönesansı", Hürriyet, 19 Ekim 1997).

694 Mehmet Barlas, "Benim köpeğim başkadır!", Hürriyet, 22 Haziran 1992 / Ertuğrul Özkök, "Kedim, beni 9 yıl önce seçmişti", Hürriyet, 27 Haziran 1994 / Ertuğrul Özkök, "Tenis topu yiyen köpeğin macerası", Hürriyet, 4 Şubat 1996 / Ayşe Arman, "O benim oğlum!", Hürriyet, 6 Nisan 1996 / Doğan Hızlan, "Hayvansever dostlarım", Hürriyet, 29 Mart 1998 / Gülçin Telci, "Benim bir kedim bile var", Hürriyet, 23 Ocak 1999 / Cüneyt Ülsever, "Kediler ve köpekler hakkında", Hürriyet, 23 Ocak 1999 / Ertuğrul Özkök, "Siyaset dışı duyarlılıklar", Hürriyet, 7 Şubat 1999. Hürriyet köşe yazarı Bekir Coşkun'un Pako adını taşıyan köpeği de gazete okurları arasında ünlendi. Coşkun daha sonra Pako'yu konu eden yazılarını kitap yaptı. (Bekir Coşkun, Pako'ya Mektuplar, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2000).

ve köpeğiyle birlikte fotoğraflara poz verdi.⁶⁹⁵ Günümüzde basında hayvanlarla ilgili haberlere neden daha çok rastlandığının cevabını Ertuğrul Özkök, "Hürriyet hayvan haberlerine en çok yer veren gazete. Çünkü biz, hayvan sevgisinin gelişmişlik düzeyiyle ilgili olduğunu düşünüyoruz" şeklinde veriyor.⁶⁹⁶ Özkök'e göre Hürriyet'in hayvanlarla ilgili habere yer vermesindeki esas etken okurun talebi.⁶⁹⁷

Doksanlı yıllarda Yeni Türk İnsanı'nı şekillendiren ve onu belirleyen önemli özelliklerden bir diğeri de milliyetçilik. Kimi köşe yazarları tarafından "Yeni Türk milliyetçiliği" olarak tarif edilen bu milliyetçiliğin toplum tarafından benimsenmesi için gayret sarfedenler gene köşe yazarları. Bu gayretler gerek haberlerin veriliş tarzında, gerekse köşe yazılarında kendini belli ediyor.⁶⁹⁸ Milliyetçilik yeni bir olgu olmayıp bir alt damar olarak toplum içinde daima mevcuttu. Değişik olan doksanlı yıllarda bu damarın Yeni Türk İnsanı'nı belirleyen unsurlardan biri haline gelmesidir. Kemalist milliyetçilik doksanlı yıllarda önce Güneydoğu'daki Kürt sorununa, daha sonra da RP'nin önce yerel, daha sonra genel seçimlerden birinci parti çıkarak koalisyon ortağı olmasına bir tepki olarak gelişti. İslâmî kesime karşı ortaya çıkan tepkinin en bilinen şekilleri reklamlarda Atatürk'ün tema olarak kullanılması, laikliği korumaya yönelik mesajların verilmesi; Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının coşkuyla yapılması yolundaki teşvik, telkin ve alkışlardır.⁶⁹⁹

695 "Turks' new love of dogs", The Economist, 23 Ocak 1999, s. 31.

696 Ertuğrul Özkök, "Siyaset dışı duyarlılıklar", Hürriyet, 7 Şubat 1999.

697 Ertuğrul Özkök, "Azalan bıyıklar, çoğalan kediler", Hürriyet, 23 Ocak 1999. Bu konuda şu çalışmalara bakılabilir: Tanel Bora, "Türkiye'de milliyetçilik söylemleri: Melez bir dilin kalın ve düzensiz lügatı", Birlikim, Kasım 1994, sayı 67, s. 9-24 / Doç. Dr. Arus Yumuk ve Doç. Dr. Ümut Özkırımlı, "Milliyetçiliğin fark edilmeyen yüzü", Varlık, Mayıs 1997, sayı 1076, s. 6-11.

699 Ertuğrul Özkök, "Aruk gerçekten inanıyorum", Hürriyet, 29 Ekim 1994 / Ertuğrul Özkök, "Çiller: Türkiye milliyetçiliği doğdu", Hürriyet, 31 Ekim 1994 / Ali Rıza Kardüz, "Tak-ı zafer", Sabah, 28 Ekim 1995 / Süleyman Demirekan-Kadir Ercan, "Cumhuriyet şenliği", Hürriyet, 30 Ekim 1997 / Ertuğrul Özkök, "Hazır 200 metre yakına gelmişken", Hürriyet, 30 Ekim 1997 / Ertuğrul Özkök, "Cumhuriyet Mahyaları", Hürriyet, 26 Ekim 1998 / Ertuğrul Özkök,

Değişen Türkiye'de Değişim

YAZAN-ÇİZEN
Murat
KÜRÜZ

Sabah, 2 Mart 1994.

Yeni Türk İnsanı'nı şekillendirme yolunda sürekli çaba sağlayan köşe yazarlarının yazılarında İslâm dini ve gelenekleri de önemli yer tutmakta. Kendisini "saf ve bakir Anadolu çocuğu" olarak tanımlayan, yazılarında muhafazakâr ve milliyetçi bir çizgi sergileyen Güngör Uras yıllar boyunca Kurban ve Şeker bayramlarında, Mirac, Berat ve Kadir gecelerinde okurlarının bayramlarını ve gecelerini kutladı, onları sadaka ve zekât vermeye davet etti. Köşe yazarlarınca okurlara yapılan bir diğer telkin millî bayramlarda evlerine ve apartmanlarına bayrak asmalarıydı. Bunun yapılmamasının insanların millî duygularının zayıfladığına işaret ettiği düşünöldü.⁷⁰⁰ Yazılarında bayrak temasına yoğun olarak yer veren yazarlardan bir diğeri de Ertuğrul Özkök. Özkök günlük hayatla ilgili birçok konuda olduğu gibi bayrak konusunda da Amerika'yı referans aldı. Türkiye İş Bankası Genel Müdürlüğü'nün İstanbul'a taşınması vesilesiyle düzenlenen açılış davetine katılan Özkök'ün yeni binada dikkatini çeken nokta bayrak direği idi:

"Ortadaki binanın tepesine, şu ana kadar Türkiye'de gördüğüm en güzel Türk bayrağı çekilmiş. Bayrağın direği tam anlamıyla Amerikan esprisine göre yapılmış. Yani ülkenin kendine güvenini ve bir sembol olarak bayrağın temsil gücünü çok iyi veriyor."⁷⁰¹

Özkök'ün vazettiği milliyetçilik, Cumhuriyet'in 75. yılı kutlamaları, damadı pop sanatçısı Ercan Saatçi'nin askere uğurlanması vesilesiyle coşkulu asker uğurlama tezahüratlarına alışık tutmak, Kürt-Türk, İslamcı-laik kutuplaşmasının eşğinde bir Türkiye'nin kutuplaşmaması için sürekli "birlik-beraberlik" ruhunu aşılamaya çalışmak ve MHP Genel Başkanı Al-

"En büyük referandum", *Hürriyet*, 30 Ekim 1998 / Murat Birsel, "Seyrettiğimiz değil de katıldığımız bir bayram özlemi", *Sabah*, 24 Ağustos 2000.

700 Tefvîk Güngör, "Bayrak", *Dünya*, 31 Ağustos 1992 / Rauf Tamer, "Bayrak asın...", *Hürriyet*, 28 Ekim 1992 / Ali Rıza Kardüz, "Bayrak", *Sabah*, 27 Ekim 1994 / Rauf Tamer, "Bayrak as", *Sabah*, 25 Ekim 1996 / Yaşar Aksoy, "Bayrak...", *Yeni Asır*, 31 Ağustos 2000.

701 Ertuğrul Özkök, "Jan Garbarek'li bir taşınma gecesi", *Hürriyet*, 25 Ağustos 2000.

parşanlar Türkiye'yi övmek şeklinde tezahür etti.⁷⁰² Özkök'ün öncülüğünü yaptığı bu yeni milliyetçiliğe uygun "milli insan" tipi ise İstanbul Etiler'de açılan Fly-lın mekânında rastlanan gençlik. Mekânın ortasına asılan *The London Illustrated News*'da yayınlanan Atatürk'ün bir kadını dansını gösteren ünlü fotoğraf, girişteki direkte dalgalandan Türk bayrağı, mekânda çalışan Türk pop müziği gibi öğeler de Özkök'ün "yeni milliyetçilik" kavramının kapsamına girmekte:

"Üçü de genç. Üçü de Batılı. Üçünün kıyafeti de rahat ve bir Amerikalı gencin giydiği türden. Üçünün saç tıraşı da modern. Birinin ensesinden kat kat yükselen kup, yeni evrensel genç portresini ortaya çıkarıyor. Öteki ikisinin alabros saç kesimi ise, Amerikalı asker'in Vietnam'da başlatıp, Körfez Savaşı'nda dünya vatandaşı haline getirdiği yeni bir insan tipinin prototipini çıkarıyor. Kısaca üçü de evrensel. Üçü de evrensel ama, üçü de, sandığımızdan çok, ama çok daha fazla 'Milli'."

Girişteki yüksek direkte dalgalandan Türk bayrağı, içerdeki Atatürk fotoğrafı ve Türkiye'nin en hayati sorunlarına bakışları, ortaya yeni bir 'Milli insan' tipi çıkarıyor. Türkiye, çoğu kimsenin henüz keşfedemediği ve asla da keşfedemeyeceği yeni bir insan yaratıyor. Bu yeni insan, yaşama tarzı, değerleri, kılık kıyafeti, kültürel tüketimi ile tam anlamıyla Batılı."⁷⁰³

Yeni Türk milliyetçiliğinin bir diğer özelliği de zaman zaman beklenmedik bir şekilde kaba yüzünü belli etmesi. Bu genellikle Türkiye'nin herhangi bir ülkeyle siyasi ihtilafa düşmesi halinde o ülkenin ürünlerini boykot etme konusunda köşe yazarlarının kamuoyunu kışkırtması şeklinde cereyan etti. Bu tür boykot çağrıları sadece uluslararası ihtilaflarla sınırlı kalmadı. Örneğin Sony'nin DVD oynatıcısı satın alanlara bedelsiz verdiği DVD'lerden birinin *Geceyarısı Ekspresi* filmi olması, köşe yazarlarının okurları Sony ürünlerini boykota davet et-

702 Rifat N. Bali, "Ertuğrul Özkök: Yeni Türk İnsanının heykeltraşı", *Birikim*, Nisan 2001, sayı 144, s. 57-65.

703 Ertuğrul Özkök, "Yeni milliyetçilik", *Hürriyet*, 21 Aralık 1992.

melerine neden oldu.⁷⁰⁴ Kaba milliyetçiliğin en çarpıcı örneği ise Anadolu Ajansı'nın "Yıllardır Türkiye aleyhtarı tutumu ile tanınan Amerikalı senatör Claiborne Pell, Parkinson hastalığına tutuldu" haberi üzerine Murat Bırsel'in yazdıkları:

"Yine 'Allah'ın sopsasının olmadığını', Türk düşmanlarının nasıl çarpıldığını görmek mümkün. Aslında zihinsel işlevlerinde arıza olmayan hiç kimse Türk düşmanı olamaz, ama dış milletler bunu da gizlemişlerdir... Madem adam gidici diye seviyoruz bari kimseye söylemeyelim..."⁷⁰⁵

Yeni Türk İnsanı'ndan Örnekler

Özkök'ün çizdiği Yeni Türk İnsanı profiline en çok uyanlar pop müziği sanatçıları, askerler, sporcular ve yeni alışveriş merkezlerindeki mağazaların satış elemanları. Bu insanların her biri Yeni Türk İnsanı'nın çeşitli örnekleri. Örneğin satış elemanları:

"Onlara eskiden tezgâhtar derdik. Şimdi satış elemanı diyoruz. Büyük mağazalarda, galerilerde, Akmerkez'lerde dikkat edin. Onları hemen tanıyacaksınız. Kısa kesilmiş saçları, çoğu kez arkaya taranmış. Yüzleri tertemiz. Çok içtenler. Hemen sıcak bir temas kuruyorlar. Hareketleri kadar konuşmaları da sıcak, samimi ama asla laubali değil. Onlar benim alışveriş yoldaşlarım. Alışveriş etmek kadar, onlarla sohbet etmeyi seviyorum. Çok girgin bir insan olduğum söylenemez. Ama onlarla hemen arkadaş oluyorum. Her şeyi konuşuyoruz. Kıya-

704 Meral Tamer, "Sony DVD'nin promosyonu Geceyarısı Ekspresi filmi", *Milliyet*, 129 Haziran 1999 / Ruhat Mengi, "Sony'ye boykot iyi fikir", *Sabah*, 22 Haziran 1999 / Rauf Tamer, "Sony'nin ayıbı", *Sabah*, 22 Haziran 1999 / Rauf Tamer, "Sony'nin duyurulduğu", *Sabah*, 23 Haziran 1999 / Meral Tamer, "Sony'ye tepki yağıyor", *Milliyet*, 23 Haziran 1999. *Geceyarısı Ekspresi*, esrar kaçakçı Amerikalı Bill Hayes'in tutuklanmasını ve cezaevindeki yaşamını konu eden bir film. Filminde Türk polisi "işkenceci" ve "zalim" olarak resmedilmektedir ve bu yüzden Amerika'daki Yunan, Ermeni ve insan hakları lobileri filmi propaganda malzemesi olarak kullanırlar.

705 Murat Bırsel, "Türkiye aleyhtarı senatör hasta oldu", *Yeni Yüzyıl*, 11 Nisan 1995.

felerini çok seviyorum. Erkekleri de kızları da modern. Sadece kıyafetlerinden söz etmiyorum. Kafalarının içleri modern. Size bir malı satmaya çalışırken, aynı zamanda bilgi veriyorlar. Hepsi gülyüzlü. En güzeli de, sizi en rahatsız, en çekingen olduğunuz an rahatlatıyorlar. Yani, giyip denediğiniz bir malı almaktan vazgeçtiğiniz an, imdadınıza yetişiyorlar. Sizi alıp, alışveriş eyleminin bu en badireli saniyelerinden, yani bu manevi cehennemden kaçırıyorlar. Küçük bir cümle, bir 'İnşallah bir dahaki sefere olur' türünden zarif bir cümle ile sizi kurtarıyorlar.

O yüzden onları çok seviyorum. Onlar yeni Türkiye'nin yeni insanları. Alışverişi sadece ticaret olmaktan çıkarıp, hayatın keyifli bir yanı haline getiren bu insanlara hayranlık duyuyorum.⁷⁰⁶

veya Dünya Güreş Şampiyonu Sabahattin Öztürk'ün şahsında modern bir sporcu portresi:

"Genç adamın başında, son günlerin genç estetiğinin en güzel takısı olan bant var. Başındaki bant yaptığı spora hiç alışmadığımız yepyeni bir estetik boyut getiriyor. Dağlan kısa ama sık saçları, başındaki bantın üzerine düşünce, karşımıza çağdaş bir yüz çıkıyor. Çağdaş ve güzel. Bıyaksız, iri, genç ve modern. Türkiye'ye 23 yıl sonra Dünya Şampiyonluğu getiren bu genç güreşçi, bize milli sporla, modernlik alışımının en muhteşem keyfini veriyor. Düşünüyorum... Bir hafta önce televizyondan naklen yayını izlediğim Dünya Atletizm Şampiyonası'ndaki büyük sporcular bu genç insandan farklı mıydı?

Tam aksine, bizim gencimiz, bizim şampiyonumuz hepsinden daha yakışıklı, hepsinden daha modern."⁷⁰⁷

Özkök'ün model olarak sunduğu Yeni Türk İnsanı portrelerinden bir diğeri TSK mensupları. Özkök askere giden genç-

706 Ertuğrul Özkök, "Günlük hayatın zarif çizgiler", *Hürriyet*, 18 Eylül 1994.

707 Ertuğrul Özkök, "Hani Sivaslılar sadece otel yakardı?", *Hürriyet*, 29 Ağustos 1993. Bir başka benzer yazı için bkz. "Jöle saçlı 'saklı' bir çocuk", *Hürriyet*, 8 Kasım 2001.

lerle ilgili gözlem ve duygularını dile getirirken sürekli olarak Batı ve özellikle Amerikan gençliğini veya askerlerini referans almakta. Bunu yaparken de Türk gençlerinin Batı'daki akranlarına fiziken ne kadar benzediklerini vurgulamakta:

"Üzerinde kısa kollu bir tişört var. Başına üzerinde kuru kafa desenleri bulunan kırmızı bir bandana takmış. Ya İstanbul'dan, ya Ankara'dan, ya Antalya'dan satın almış. Hemen yanbaşımda ise aynı yaşta başka bir genç. Onun da kepi tersine çevrilmiş. Karşımızda sanki iki rapçi duruyor. Oysa onlar asker. Hem de Türk askeri. Yaşları 19, bilemediniz 20. Yirmilerinde ve güzel çocuklar. Her biri size, Türk insanının değişen, güzelleşen güzergâhını çiziyor."⁷⁰⁸

Özkök'ün Türk Hava Kuvvetleri'ne ait bir jet uçağının Mıdilli adası açıklarında denize düşmesinin akabinde sağ kurtulan pilotun basın mensuplarının önüne düş almadan ve traş olmadan çıkmayı reddetmesi üzerine yaptığı yorum gene fiziki görünümle ilgili. Ancak burada yapılan önemli vurgu TSK'nın sivilere kıyasla görünümüne ne kadar önem verdiği:

"Hırpaniliğin, beş karış sakalla gezmenin neredeyse milli haset sayıldığı bir ülkeden gelen subayın şu hareketine bakın. (...) Fotoğrafına uzun uzun baktım. Tertemiz bir genç. Arkadaşını ve tayyaresini kaybetmenin derin üzüntüsü her çizgisinden okunuyor. Ama sakal tıraşını olmuştur. Banyosunu yapmış. Küçük bir hareket. Büyük bir saygı. Medenilik, kendini asıl böyle ince ayrıntılarda gösteriyor. Ve ne mutlu ki, Türk subayı bu ince ayrıntıları çok iyi yakalamış durumda."⁷⁰⁹

Yeni Türk İnsanı esas itibarıyla İstanbul'da yaşayan, iyi eğitim almış, yüksek öğrenimini Amerika'da yaptığı için Amerikan kültürüne aşina bir insan profilini yansıtır. Evrensel olduğu kadar yerel değerlere de bağlı ve onları benimsemiş bir kişi. Bu özelliklere uyan kişiler köşe yazarları tarafından

708 Ertuğrul Özkök, "Arkadaş, Türkiye bu tadı seviyor", *Hürriyet*, 26 Mart 1995.

709 Ertuğrul Özkök, "Türk subayı traşsız inmede", *Hürriyet*, 31 Aralık 1995.

"toplumun rol modelleri" olarak hep ön plana çıkarıldı ve geleceğin Türk insanı olarak sunuldu.⁷¹⁰ Ertuğrul Özkök'ün bir Amerika gezisi dönüşünde kaleme aldığı şu satırlar 21. yüzyılı şekillendirecek olan yeni bir kuşağın eşikte olduğunun ilanı:

"Etrafınıza bakın artık yeni bir Türkiye'nin doğduğunu, yeni Türkler'in bu ülkenin imajına hakim olmaya başladığını göreceksiniz. Jön Türkler dönemi kapandı. Şimdi bütün dünyada yeni Türkler dönemi açılıyor. Ve o yeni Türkler'i, bundan böyle 21.inci yüzyıla karakterini verecek olan sektörlerde görüyoruz. Sporda, sağlıkta, kültürde, eğlence, medyada ve yeni ekonomide... Bu insanların yüzünü önceki akşam Kopenhag'da statta gördük. Genç ve güzel insanlar. Hem davranışları, hem fizikleri, kılık ve kıyafetleriyle gelişmiş ülkelerden hiç de geri kalmayan, birçok alanda öne dahi geçen yeni Türkler, bu ülkeye müthiş bir gelecek vaat ediyor."⁷¹¹

Yeni Türkler'in ortaya çıkmasıyla birlikte Yeni Türk Ailesi'nden de söz etmek mümkün. Bunun için Tansu Çiller'in bir Türk-Henkel Toplantısı'ndaki konuşması sırasında çizdiği geleceğin Türk ailesi portresine bakmak yeterli:

"Sabah baba kalkıyor. Hemen tansiyonu ölçülüyor, sağlık kontrolü yapılıyor. Duşta borsayı izliyor. Evin çocuğu bilgisayarla ödevini gönderiyor. Okula gitmeye gerek kalmıyor. Bu arada evin beyi, bilgisayarla alışverişe başlamış bile. 21. yüzyıl kadınların etkin olacağı bir yüzyıl olacağından erkekler alışveriş gibi ev işlerini yapıyor. Hanım, iş için bir günlüğüne Tokyo'ya gidiyor ve akşama dönüyor."⁷¹²

710 Bu konuda şu yazılara bakılabilir: Zulfü Livaneli, "Aydınlık Türkiye'nin temsilcileri", *Sabah*, 27 Temmuz 1993 / Haşim Akman, "Yeni Türkler...", *Aktüel*, 28 Temmuz-3 Ağustos 1994, sayı 160, s. 28-33 / Cengiz Çandar, "Onat ile Yasemin", *Sabah*, 14 Ocak 1995.

711 Ertuğrul Özkök, "Bu yeni Türkler de fazla oluyorlar", *Hürriyet*, 19 Mayıs 2000.

712 İhsan Yılmaz, "Çiller'in gelecek fantezileri", *Milliyet*, 12 Şubat 1995.

21. yüzyıla adım atarken Yeni Türk İnsanı'nın karakalem bir eskizi çizilmeye çalışılsa ortaya çıkan portre, basının yıldız isimlerinin elbirliğiyle oluşturmaya ve nihai şeklini vermeye uğraştıkları günümüz kentli elitlerinin bir portresidir. Fiziki görünümü ve eğitimi itibarıyla Avrupalı veya Amerikalı akranlarından ayırd edilemeyen, buna karşılık milli değerlerimizden bayrağa sahip çıkan, Cumhuriyet Bayramı'na maytaplar, ay yıldızlı ve Atatürk portreli rozetler, Türk pop müziği ve Onuncu Yıl Marşı eşliğinde katılan, hafta sonları tenis oynayan, televizyonda NBA maçlarını kaçırmayan; "hayattan zevk alma" kavramını en geniş anlamıyla uygulamayı, önce TÜGIAD veya GYIAD'a üye olmayı, daha sonra TÜSIAD'a terfi etmeyi, her gün basında ve televizyonda gördüğü gücü temsil eden simalarla senli benli konuşacak kadar samimi ilişkiler geliştirmeyi, bir telefonla Devlet Bakanı'na ulaşabilecek kadar güçlü bir genel müdür veya patron olmayı, yeterince para kazandıktan sonra Ertuğrul Özkök'ü örnek alıp⁷¹³ kiralayacağı özel uçağa atlayıp Ege veya Akdeniz'in bir koyundaki evinde kendisini bekleyen eşine uçağın kanatlarından atlayıp kavuşmayı hayal eden Yeni Türk İnsanı.

Görüntüyü Bozan ve Kirletenler

Batılı bir yaşam tarzına ayak uydurmak isteyen ve Özal'lı yıllarda servete kavuşan yeni bir kesim, bu yaşam tarzının daha çok simgesel yanıyla ilgilendi. Lüks araba sahibi olmak, markalı kıyafetler giymek, sık sık yurtdışına seyahate çıkmak, pahalı ve markalı saat ve mücevhere sahip olmak gibi toplumsal statü simgeleri bu kesim tarafından çabucak benimsendi. Ancak bir yandan kendilerini "eski ve köklü burjuvazi" olarak tanımlayan İstanbul merkezli büyük işadamları, diğer yandan gazeteciler bu "yeni zenginler"i ağır bir dille eleştirmeye başladılar. Aynı zamanda sadece "yeni zengin"i değil, kırsal alandan kente göç eden ancak kent yaşamına uyum sağlayamayan herkesi eleştirdiler. Popüler mizah dergilerinin ortaya attıkları "magan-

713 Ertuğrul Özkök, "Deniz uçağındaki amatör Indiana Jones", *Hürriyet*, 18 Haziran 2000.

da" ve "zonta" sözcükleri kentli elitler için âdeta bir can simidiydi. Metin Üstündağ bu iki sözcüğü şöyle tarif ediyor:

"Maganda ve zonta kelimeleri kültür salatası, kültür karmaşası içinde bulunan insanları tanımlıyordu. Özellikle Özal döneminin ne oldum delisi olmuş, hem maddi hem manevi açıdan dengesi şişmiş insanlarını anlatan bir deyimdi. Fakat o insanlar zamanla kültürel egemenliğe sahip oldukları için sonradan bu maganda ve zonta kelimeleri sıradan fakir insanların üstüne kaldı. Aslında etik, estetik bilmeyen zengin insanlara verilen bir addi."⁷¹⁴

Kentli seçkinler bu iki deyimden hemen sahiplendi, dışlayıcı ve ayırmacı anlamlar yükleyerek kullandı. Böyle olunca da "maganda" ve "zonta" yaygın bir şekilde pala bıyıklı, altın künyeli olarak karikatürize edilen Anadolu kökenli yeni zenginleri, İstanbul'a göç edip yerleşenleri ve İstanbullulaşmalarını tarif etmek için kullanılmaya başlandı. Gazeteciler "maganda" olarak adlandırılan bu yeni kişiliğin tarifini yapmak için birbirleriyle yarıştı.⁷¹⁵ Güngör Uras televizyon kanallarında en çok izlenen eğlence, kültür programları ve Türk filmleri listesini inceledikten sonra Türk halkının kültür düzeyi hakkında derin bir ümitsizliğe kapılarak Türkiye'nin AB'ye girmesinin tamamen hayal olduğu sonucuna vardı.⁷¹⁶ "Magandalara" a sempati beslemeyen bir diğer kişi Prof. Baskın Oran. Oran onları şöyle tarif ediyor:

⁷¹⁴ Sorun Soruda: Sali Toplantıları 1999-2000, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 17.

⁷¹⁵ Çetin Altan, "Şahane bir magandayı tanımak için...", *Sabah*, 16 Mayıs 1992 / Çetin Altan, "Maganda siyasetçilerdeki ortak kalıplar", *Sabah*, 8 Haziran 1992 / Çetin Altan, "Değişik telden maganda havaları", *Sabah*, 11 Temmuz 1992 / Mehmet Barlas, "Nasıl maganda olunur?", *Hürriyet*, 20 Ağustos 1992 / Mehmet Barlas, "Nasıl zonta olunur?", *Hürriyet*, 21 Ağustos 1992 / Mehmet Barlas, "Anti-görgü kuralları...", *Hürriyet*, 23 Ağustos 1992 / Mehmet Barlas, "Maganda patronluk rehberi...", *Hürriyet*, 14 Mart 1993 / Mehmet Barlas, "Nasıl deniz magandası olunur?", *Sabah*, 1 Haziran 1993 / Mehmet Barlas, "Deniz magandası olmanın yolları-2", *Sabah*, 6 Haziran 1993.

⁷¹⁶ Tefvik Güngör, "Bu insan yapısıyla gümrük birliğine giremez de, Avrupa Birliği'ne zor giremez", *Dünya*, 15 Kasım 1995.

"Her dönemde magandalığın birtakım simgeleri vardır. Günümüze özgü olanlar arasında mümtaz bir yer tutanlardan yurta murta topuk, koyu pantalone beyaz çorap, göbeğine kadar açtığı kıllı göğsünde altın kordon, hatta, her cümleye 'yani' ile başlayıp 'yani' ile bitirmek, tesbih sallayıp gezmek vs. sayılabilir. Artık, TV spikerleri ve tiyatro oyuncuları gibi muhteremlerin 'çok oldum' veya 'panik oldum' demesine girmiyorum, tanrıyonum çıkar diye. Bu magandalık simgelerinden bir tanesini çok özel buluyorum ve çok fena sinir oluyorum: Restorant. Yüzyıllık 'lokanta'nın 'restoran' olması tamam da, kırk yıllık restoran nasıl 'restorant' oluverdi, akıl erdiremiyorum."⁷¹⁷

Bar ve diskoteklerin kapıları "magandalara" a kapalı tutuldu. Tiyatro sanatçısı Defne Yalınz yanında hanım arkadaşları olmayan erkekleri işlettiği bara almayacağını belirtti, barın kapısına da bir "maganda" karikatürü yerleştirdi.⁷¹⁸ Taksim diskoteginin sahibesi Zeynep Fadılloğlu, "Taksim sınıfsız bir lokaldır. 60 bini veren herkes buraya rahatça girebilir. Sadece magandalara giremez. Bunun için kapıda altı tane görevli arkadaşımız var" diyerek mekânına "maganda"ların girmesini yasakladı.⁷¹⁹ Refika'nın sahibesi Defne Koryürek de mekânına "kaba saba insanları"nın doluşmasını hiç ama hiç arzulamıyor. Kendisiyle söyleşi yapan gazeteci de aynı fikri paylaşıyor:

"Defne Koryürek mekânın bir Etiler barına dönüşmesini istemiyor. Beyoğlu anlayışına yakışır bir kalabalık toplamayı tercih ediyor. Bu düşünceye ne kadar katıldığını bilemezsiniz. Şu baba parasıyla bir yere gelmiş, ağzında purosunu, elinde viski, pata küte şampanya patlatan boş kafalı beyler gelip, bu atmosferi bozmamalı. Bari burayı bize bırakınsınlar."⁷²⁰

"Magandalara"dan hiç hoşlanmayan bir diğer kişi Perihan Magden. Kızıyla birlikte yaz mevsimini denize yakın bir sayfi-

⁷¹⁷ Baskın Oran, "Bilkent'in tsi", *Agos*, 20 Nisan 2001.

⁷¹⁸ Rana Doğruer, "Maganda giremez", *Sabah*, 1 Haziran 1991.

⁷¹⁹ Nazım Alpman, "Yeni moda eğlence", *Milliyet*, 25 Aralık 1991.

⁷²⁰ Selin Mançer, "Refika'nın iddiası hamursuz işleri", *Amica*, Mayıs 2001, sayı 2001/05, s. 49.

ye yöresinde geçiren Magden'in en sinirlendiği kişiler hafta sonları gelen halk. Magden'in bu gelenler hakkındaki değerlendirmesi şöyle:

"Bu kitlelerin okuma yazması, *Radikal*'le filan işleri yoktur. Onlar yalnızca bol resimli gazeteleri tarar, 'Hülya [Avsar], Ka-ya [Çilingiroğlu]'dan ayrılıyor mu?' tarzı yazıları dikiizlerler. O yazıları dahi okumaz (cidden); tararlar. Zira, hiçbir zaman geliştirmedikleri kavramaları nedeniyle, hakiki anlamda okuryazar asla, değildirler."721

Beyaz Türklər

"Maganda" ve onun zıttı "Euro-Türk" kavramlarını tartışmaya açan kişi Çetin Altan. Altan "Euro-Türk'ler ve Maganda Türk'ler" başlıklı yazısında her iki kesimi birbiriyle karşılaştırıyor. Euro-Türk'ü kültür ve gelir düzeyi yüksek, Batı kültürünü özümsemiş bir kişi, magandaları da alaturka normlara göre hareket eden, görgüsüz ve kültüre önem atfetmeyen kişiler olarak tarif ediyor.⁷²² "Euro-Türk"le eşanlamda kullanılan "Beyaz Türk" kavramı, Amerikalıların WASP olarak adlandırdıkları Amerika'nın siyaset, bürokrasi ve entelektüel çevrelerine egemen olan Beyaz, Anglo-Sakson, Protestan zümreye benzeyen Türk elitlerini tanımlamak için kullanılan bir kavram. Ufuk Güldemir'in görüştüğü Amerikalı Türkiye uzmanları "Beyaz Türklər"i şöyle tarif ediyorlar:

"Türklərden fazla hoşlanmayan, Çankaya'da Fransızca konuşan sarışın İstanbullular görmeyi özleyen bir türdür. Açıklamakta güçlük çektikleri karmaşık sosyolojik olgulara çeşitli adlar takarak onlar üzerinde düşünmek kullfetinden kurtulmakta birebirdir. Örneğin 'irtica' veya 'Arabesk' ya da 'Türban' gibi. Sokakta başörtülerin sayısının artmasını, Türkiye'nin de-

721 Perihan Magden, "Plaj kabusçukları", *Radikal*, 2 Temmuz 2001.

722 Çetin Altan, "Euro-Türk'ler ve Maganda Türk'ler.", *Sabah*, 15 Nisan 1992. Bu yazı bir Euro-Türk maganda karşılaşmasının yapılmasına yol açtı: "Euro-Türkler ve millî magandalar", *Aktüel*, 14-20 Mayıs 1992, sayı 45, s. 52-55.

gişen köy-kent ilişkileri içinde değil, 'irticanın yükselmesi' biçiminde algılar. Sanki, öteden beri kentlerde yaşayan 'mohdem' Türklər, aniden durup dururken başörtüsü takmaya, camiye gitmeye başlamış ve İslamcı olmuşlardır."723

"Beyaz Türklər" konusunda ilk ciddi tartışmayı başlatan ise Serdar Turgut. Kişilerin etnik veya mezhep farklılıklarından dolayı uğradıkları haksızlardan sürekli şikâyet etmelerinden usanan Turgut, kendilerini "mezhep farkı veya etnik köken farkı veya inanış farkı ile tanımlamayan" kişilerin bu öfkeli kalabalıktan bıktığını belirterek şu ikazda bulunuyor:

"Üzerimizdeki baskı artar ise sonunda biz bir patlayacağız ki herkes ne olduğunu şaşırarak. Gerçek kavmin ne demek olduğunu herkes o zaman görecek."724

Serdar Turgut bir sonraki yazısında taşradan kente akın edenler yüzünden İstanbul'da yaşam kalitesinin sürekli düştüğünü vurguluyor ve göç edenlere Ferdi Tayfur'un "Köye geri dönelim" şarkısından esinlenerek "Haydi gelin, köyünüze geri dönün" çağrısında bulunuyor⁷²⁵ ve bunun nedenini de şöyle açıklıyor:

"Dönseler daha kaliteli olacak yaşamları. Burada kalmak zorunda olanların da daha kaliteli olacak yaşamları. Ben İstanbul'un keyfini çıkarıyorum, onlar çıkaramaz. Ben nerede en güzel çay içebileceğini, nerede en güzel yemek yenebileceğini, Boğaz'ın en güzel nereden görüldüğünü biliyorum. Onları seviyorum demek en büyük hakarettir. Ben sevmiyorum açığı. Bunu söylemekte bir sakınca görmüyorum çünkü onlarla aramda bir ezme ezilme ilişkisi yok. Eşit görüyorum ve düşündüğümü söylüyorum."726

Serdar Turgut'un Beyaz Türklər tartışmasına destek izmir'de yayımlanan *Gözlem* gazetesinden geldi. *Gözlem*'in ya-

723 Ufuk Güldemir, *Texas-Malatya*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 360-361.

724 Serdar Turgut, "Biz Beyaz Türklər", *Hürriyet*, 22 Mart 1995.

725 Serdar Turgut, "Haydi gelin, köyünüze dönün", *Hürriyet*, 18 Nisan 1995.

726 Figen Akşit, "Türk'ün rengini tutturabilene aşkolsun", *Tempo*, 24 Mayıs 1995, sayı 21, s. 34-36.

zarı Turgut'un söyleminden yola çıkarak hissiyatını şöyle dile getiriyor:

"Bugün Türkiye'de derin bir haksızlık içinde olduğunu düşünüyorum çok geniş bir zümre var. Yazar Serdar Turgut bu zümreyi ironik bir yaklaşımla 'Beyaz Türkler' olarak isimlendiriyor. Kim bu Beyaz Türkler?

Bu kişiler bizleriz, çoğumuz şehirlerde büyümüş, küçük burjuva kökenli, Batı değerlerine açık olarak yetiştirilmiş, yavaşına yaklaşırken naif ve rafine değerler oluşturmaya çalışan, özgünlüğe giden yolun özentiden geçtiğini yığıtçe kabullenmiş yüzbinler, milyonlar. Bu geniş kitle özellikle 1960'lı yıllardan sonra Anadolu'dan büyük şehirlere başlayan göç hareketleri ile bulundukları ortamların köylülük değerleri ile arabsesk zevklele tahrip olmasına sessizce katlanmayı demokratik bir erdem zannederek en kritik yanlışlığın içine düştü. Oysa üstüne abanan bu alışmadıkları kültür kasaba, varoş kültürüydü. Bu kültür muhteristi ve kıfayetsizdi. Ama onlar çoğunluktu. Onlar dar alanların kapalı çerçevelerin yetiştirdiği muhafazakâr kitlelerdi. Onlar dogmaların çocuklarıydı. Ve onlar öyle bir kuşaklık çabıyla erişemeyeceklerini bildikleri Beyaz Türklerle içten içe bilendiler ve onlar da tüketiciydi, oy sahibiydi, demokrasi vardı, sonuçta biz esir düştük.

Artık hâkim kültür onların kültürüydü. Geçerli olan kasaba kurnazlığı, din istismarcılığı, ezik insan goygoyculuğu ve giderek vizyondaki filmin adı belirginleşmişti: Varoşların İntikamı."

Beyaz Türkler Evlerine Çekiliyorlar

Beyaz Türklerin en çok muzdarip oldukları şey boş zamanlarını geçirmek için gittikleri mekânlarda artık kendi düzeylerinde kişilerle rastlayamamaları. Bu kimselerle bir arada bulunmaktan hiç hoşlanmayan elit zümre çareyi evine sığınmakta buluyor. Serdar Turgut yaz aylarında İstanbul'un popöler yer-

727 Sıtkı Şükürer, "Ah Marika", Gözlem Gazetesi, 14-20 Ağustos 2000.

Yükselen değerler ve Özal tartışması, Sabah'ı ikiye böldü. Ya yol ayrımı ya da tipik bir "iyi polis-kötü polis" vakası:

Zafer Mutlu - Güngör Mengi "Çatışması"

15 EKİM 1994. YIL: 1 SAYI: 38 30.000 TL (KDV DAHİL)

EXPRESS

SAHİRİN SESİ DEĞİL, KENDİ SESİ

BİR PERZANIN TOLUMSALANDIĞI

Magandalaf ve beyaz Türkler

Figürsü, bekarlardan kongresinde

MHP'nin "şehre inisi"

Jand Beza

İbrahim Eren ile "İstanbul Seti"

"80'lerin kadroları harcanmadan hiçbir şey yapılamaz"

İsmail Dırbıksık, Ergün

G. Doğu'dan vahşet manzaraları

Kart Marmarın kaleninden

Gümrük Birliği

Özellikle ve "Atak" çektiği "Ekonomi"

Kağıthane direnişi kitaplaşıyor

Anne ve metropol...

Haydar Ergülen

Liberalizm'den kurulu bir

Baska bir politika

Çağrı Aksoy

Express, 15 Ekim 1994.

mek ve eğlence mekânlarını dolaşıktan sonra yazdıklarında bu gerçeği tespit ediyor:

“Emekleriyle, gerçekten hak ederek para kazananların büyük bölümü, gece yaşamının bu bölümünden çekilmiş. Geriye bir şekilde kolay para kazananlar, mirasçılar ve işsiz olduğu halde cebinde para olan tipler kalmış. Ve onların çoğunlukta olduğu gece yaşamının da gayet tabii ki kalitesi daha da aşağıya düşmüş.”

Bu içler acısı durum karşısında elitlerin nasıl tepki gösterdikleri sorusuna Turgut şu cevabı veriyor:

“Parasını gerçek alın teriyle kazanan profesyonel insanlar ise ya böyle yerlere bir kez gittikten sonra ortamdaki baygınlık geçirip bir daha oralara katıyken gitmiyorlar ya da Türkiye’deki korkunç gelir dağılımı eşitsizliğinden utanarak, vicdanlarının tahammül sınırlarını zorlamamak için eğlencelerini ev ortamlarıyla, arkadaş toplantılarıyla sınırlı tutuyorlar.”⁷²⁸

Serdar Turgut’un bu gözlemini teyit edersine klip yönetmeni Mete Özgencil, *Milliyet* gazetesi eski yazarı Nora Romi de kendi düzeylerinde insanlara rastlamadıkları için evlerine çekilmeyi tercih ettiklerini belirtmekte. Gece mekânı işletmecilerine göre bu durumun ortaya çıkmasının nedeni “Dogulu” çehrenin gece hayatına egemen olması. Aynı dertten muzdarip olan Hilmi Yavuz ise bu değişimi şöyle açıklıyor:

“Eskiden bu tür yerlere oranın müdavimleri giderdi, şimdiyse daha başka yapıda insanlar gidiyor. Eskiden bu tür barları yavaşmış biri olarak söylüyordum, Müs George’un bundan 35-40 yıl önceki Kulis’i, Adnan’ın Fuayesi gibi yerler gençlik yıllarında ‘takıldığımız’ yerlerdi. Buranın müdavimleri belli bir eğitimi, görgüsü duygusal eğitim olan insanlardı. Şimdi buralara gelen insanların yapısı değişti. Görgüsüz, sadece cebindeki paraya güvenen insanlar geliyor; yüksek sesle konuşan, iç-

728 Serdar Turgut, “Kalite sürekli düşüyor”, *Tempo*, 20-26 Temmuz 2000, sayı 658, s. 64.

ki içme adabını bilmeyen, müziği kendi beğenisi doğrultusunda isteyen ve bunu dayatanlar... Eğlenceler de daha çok paralar ödeyebilen bu insanlara göre düzenlenmeye başladı. Yani bu mekânlar ‘kürolaştı’”⁷²⁹

Sanatçı Lale Mansur da Türk halkıyla bir arada bulunmaktan pek hoşlanmıyor. Kendisiyle şöyleşi yapan bir gazeteciye Sultanahmet’te randevu vermesinin nedenini şöyle açıklıyor:

“Her şeyden önce metre kare başına düşen Türk sayısı az! Etrafımıza bir bakıyorsun, yabancılar, öğrenciler... O yüzden kendimi burada çok iyi hissediyorum.”⁷³⁰

Beyaz Türkler - Zenci Türkler Gerilimi

Doksanlı yıllarda “Beyaz Türkler” kavramıyla aynı anda ve tepkisel bir şekilde kullanılan yeni bir kavram belirdi: “Zenci Türkler”. Amerika’daki beyaz-zenci ayrımına gönderme yapan bu deyimle verilmeye çalışılan mesaj, bütün yurttaşların eşit olmaları gerektiği bir toplumda küçük esnaf, işçi, memur ve taşrahlardan oluşan bir kesime karşı ayrımcılık yapıldığı, onlara fırsat eşitliğinin tanınmadığı ve toplumdaki dışlandıklarıydı. Kişisel Gelişim Derneği Başkanı Mümin Sekman “Zenci Türkler”i şöyle tarif ediyor:

“Siyah Türk olmanın ölçüsü kim olduğunuz değil, ne hissettiğinizdir. Siyah Türk kavramı aşağılanmış, dışlanmış, hakir görülmuş ‘öteki’ muamelesi yapılmış kişilerin hissettikleri duygularda tanımlanır. Bu bağlamda kentlinin ezdiği, aşağıladığı ve dışladığı köylü, askerinin kendisinin altında gördüğü sivil, varlıklı adam yerine koymadığı yoksul, üniversite bitirmişin alay ettiği ilkokul mezunu, sağlamların dışladığı özür-lü, patronun ezdiği işçi, ev sahibinin sıkıştırdığı kiracı, polis-in dövdüğü suçlu, Jeep’linin yanındaki Murat 131 kullanıcısı... Sağcısı-solcusu, Türk’ü-Kürt’ü, Sünni’si-Alevi’si, laiki-

729 Mine Akverdi, “Beyaz Türkler eve sığındı!”, *Aktüel*, 5-11 Kasım 1998, s. 32-36.

730 Ash E. Perker, “Rahat insan Lale Mansur”, *Sabah Cumartesi*, 10 Şubat 2001.

dincisi, topçusu-popçusu kim eziliyorsa o siyah Türktür. Aşağılanan, dışlanan, adam yerine konulmayan ve alay edilen her insan, Siyah Türktür. Tanım tende değil, kişinin hissettiklerindedir.”⁷³¹

Batı kültürüyle yoğrulmuş, kozmopolit seçkin kentliler anlamında kullanılan “Beyaz Türkler” kavramı zaman içinde siyasallaştı. Sadece toplumun varlıklı ve Batı kültürüyle yetişmiş kozmopolit seçkinlerini niteler anlamda değil, aynı zamanda Cumhuriyet’in laik niteliğini tavizsiz bir şekilde sürdürmeye kararlı, Cumhuriyet’in ve Kemalizm’in günümüzdeki savunucuları anlamında da kullanılmaya başlandı. “Beyaz Türkler” ve onun zıttı “Zenci Türkler”i siyasal anlamda en çok kullanan kesim milliyetçi, muhafazakâr ve İslâmî değerleri temsil eden İslâmî basındı. “Zenci Türkler” söylemi RP’nin yerel seçimlerde büyük bir başarı sağlayıp büyük kentlerin belediye başkanlıklarını kazanmasından bir süre sonra kendini belli etti. İslâmî kesim, Cumhuriyet’in laiklik ilkesini savunan Kemalist seçkinler, TSK ve basın tarafından siyasal İslâm hareketinin yükselişini durdurmak ve geriletmek için geliştirilen stratejiye karşı duyduğu tepkiyi, “İkinci sınıf vatandaş” konumuna indirildiğini vurgulayarak, “Zenci Türkler” deyimini bereketli bir şekilde kullanarak gösterdi. Buna paralel olarak “Beyaz Türkler” kavramını da somut bir şekilde tarif etmeye başladı. Akit gazetesi köşe yazarı Ahmet Kekeç’e göre Beyaz Türk’ün özellikleri şunlar:

“Beyaz Türk sayılmanın ölçütü, elbette birinci kuşaktan kentli olmak, ‘tüketim’in önemine ve değerine inanmak, ‘gusto’ takılabilmektir. Gusto takılmanın yolu da *Sabah* ve *Yeni Yüzyıl* gazetesi okumaktan geçer. *Sabah* gazetesi okuyan, daha doğrusu okumanın erdemine inanan, Zafer Mulu’nun da ‘en yavaş’ genel yayın yönetmeni olduğuna şahadet getiren her Türk vatandaş, ‘a priori’ olarak gusto sahibidir.”⁷³²

731 Mümin Sekman, *a.g.e.*, s. 264 ve 266.

732 Ahmet Kekeç, “En Hakiki Türk Beyaz Türk...”, *Akit*, 5 Eylül 1995.

Kendisini “ben bir ‘Beyaz Olmayan Türk’üm. İnsanım ben, insan ve müslüman” diye tanımlayan *Millî Gazete* yazarı Şükrü Kanber ise Beyaz Türkler’i şöyle tarif ediyordu:

“Cebinde parası, üstünde şık elbisesi, altında arabası, iyi bir işi varsa, arada bir resim, heykel sergilerine, sinemalara gidiyorsa, akşamları da eğlence yerlerinin müdavimleri arasında ise, işte onlar ‘Beyaz Türkler’ oluyorlar.”⁷³³

28 Şubat 1997 MGK kararlarından sonra Beyaz Türkler - Zenci Türkler karşılaştırması daha da yaygınlaştı. Bunun malûm nedeni de koalisyonun büyük ortağı RP’nin, TSK ve laik değerleri savunan *Hürriyet*, *Milliyet*, *Sabah* gibi ana mecrada yer alan gazeteler tarafından oluşturulan kamuoyu baskısı sonucunda hükümeti bırakmak zorunda kalmasıydı. Bu sonuç İslâmî kesimde bir itilmişlik, kenarda kalmışlık, “ne yaparsak yapalım, kendimizi kabul ettiremeyeceğiz, statükoyu değiştiremeyeceğiz” duygusu yarattı. Ali Bulaç’ın MGK toplantısında alınan kararların açıklanmasından on iki gün sonra yayımlanan yazısında, bu kararların İslâmî kesim üzerinde yarattığı hayal kırıklığı kolaylıkla fark edilmekte:

“Beyaz seçkinler, kendilerini bu ülkenin gerçek ve tek sahibi görürler. Demokrasi, seçim, halkın iradesi... hepsi hikâye. Demokrasi onların süren iktidarlarını, kendilerinden menkul imtiyazlarını pekiştirdiği sürece gereklidir. Demokrasi onları en ufak çapta sarsacak olsa, hemen hepsi, bir anda darbeci kesilir aba altından sopa göstermeye başlarlar. Onların zihinlerinde bazı kıstaslara göre ayrılmış kompartımanlar var. Anadolu çocuklarını hor görürler; biz onların gözünde köylü, taşalı, esmer, kıro, yönetilecek, güdülecek bir sürü durumdayız. Bu yüzden zihinlerinin gerisinde bir ‘teb’a demokrasisi’ fikri yatmaktadır.”⁷³⁴

Kapatılan FP Genel Başkanı Recai Kutan da “Cemaatlerle ANAP ve DYP temasa girince sorun olmuyor, biz girince... Bu

733 Şükrü Kanber, “Kim şu Beyaz Türkler...”, *Millî Gazete*, 26 Ekim 1995.

734 Ali Bulaç, “Beyaz seçkinler”, *Yeni Şafak*, 12 Mart 1997.

haksızlıktır. Bu ülkede zenciler ve beyazlar var. Beyazlara her şey mubah, zencilere değil”⁷³⁵ sözleriyle aynı hayal kırıklığını dile getirdi. FP’nin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması İslamî kesim tarafından gene Beyaz Türkler’in İslamî kesimi dışlamaya yönelik bir başka gayreti olarak değerlendirildi. Radikal bir İslamî rejimi savunan *Cuma* dergisi yazarlarından Selim Çoraklı, Güney Afrika’da zencilere karşı yıllarca uygulanan ayrımcı siyasete gönderme yaptıktan sonra şu sonuca vardı:

“FP’nin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılma kararının akluma getirdiği Güney Afrika misalini alın, ülkemize uygulayın. Zemin ve şahıslar değişse de esasın hiç değişmediğini, oradaki beyazların yerini burada hakim güçler, siyahların yerini de kendi çapında manevi değerlerini yaşamak isteyenlerin aldığını hayretle göreceksiniz. Zira iktidarda olan veya değişik şekillerde gücü ellerinde tutanlar, neredeyse bir astra ya kundur manevi değerleri baştaacı edenleri hep siyah olarak görüyor, onları küçümsedi ve hemen her fırsatta devlet işlerinin dışına itmek için elinden geleni yaptı.”⁷³⁶

Beyaz Türkler - Zenci Türkler kavramlarına siyasal bir anlam yükleyen ve gerilimin mevcudiyetini teyit eden bir diğer siyasetçi de Meral Akşener. Tayyip Erdoğan’ın kurduğu AKP’ye kuruluş aşamasında katılan, kısa bir süre sonra da ayrılan Akşener ayrılış nedenini “Beyaz Türklerle Zenci Türkleri barıştırabilmemiz söz konusu iken Türkiye’deki çatışma alanlarının çözümünde köprü olma imkânına sahipken, bunun en başında bir mantık çarpılması”nın olması ile açıkladı.⁷³⁷ Beyaz Türkler’e tepki duyanların ne kastettikleri yazardan yazara değişmekte. 28 Şubat 1997 MGK kararları sonrasında aydınlar ve siyasal İslam’ı savunan kesimlerde “otoriter devlet” söylemi yoğunlaştı ve bu kavram değişik kesimlerin ortaklaşa kullandıkları bir kavram haline dönüştü. Böyle bir ortamda İslamî

735 Ergun Aksoy, “Beyazlara her şey mubah”, *Radikal*, 11 Şubat 1999.

736 Selim Çoraklı, “Beyazlar siyahları yine dışladı”, *Cuma*, 29 Haziran-5 Temmuz 2001, sayı 200125/555, s. 21.

737 Hakan Akpınar, “Derin devletten tüyo almadım”, *Hürriyet*, 11 Ağustos 2001.

çizgiideki *Zaman*, Almanya’daki Kürt diasporasına seslenen *Özgür Politika* ve sol çizgiideki *Evrensel* gazetelerinin yazarları için “Beyaz Türkler” Cumhuriyet’i savunan ve sahibi oldukları banka ve holdinglerle “Türk ekonomisini soyan” seçkinleri, “Zenci Türkler” de “Beyaz Türkler” tarafından soyulanları temsil etti.⁷³⁸ Milliyetçi ve muhafazakâr çizgiideki Rauf Tamer için Beyaz Türkler, “Yarı aydın, yarı zengin monşerler ve milletine tepeden bakan” kimseler.⁷³⁹ *Yeni Asır* yazarlarından Süleyman Gençel için Türkiye’nin “kaymak tabakası”, yani her gün medyada izlenen birçok isim. “Siyah Türkler” ise “nüfusun sadece %80’ini oluşturan ancak gayri safi milli hasılatın sadece yüzde 20 alabilen” kesim.⁷⁴⁰ *Zaman*’ın bir yazarı için “Beyaz Türkler” kentlerde oturan taşra ve taşralıya küçümser bir eda ile bakanlar:

“‘Kravatlı’, ‘mavi gömlekli’ ve zengin, ‘Beyaz Türkler’, Jakoben bir zihniyetle, çarlıklı, şalvarlı, taşra insanını küçümserken aradan, ‘yarın artık bugündür’ diyen çok az bir kesim çıktı.”⁷⁴¹

Kürt okurlara seslenen kısa ömürlü *İkibinde Yeni Gündem* yazarlarından Feyza Hepçilingirler ise Beyaz Türkler - Zenci Türkler gerilimini sanat, kültür ve edebiyat alanına taşıdı:

“Beyazlar, ailelerinin olanakları geniş, en gözde okulları bitirmiş, sevmediği bir işte çalışmamış, hatta hiçbir işte çalışmamış; yani geçim kaygısı taşımayan, iyi aile çocukları... Zenciler ise, tahmin edebileceğiniz gibi, ‘halk’ denen o sıradan insanların oluşturduğu kalabalığın içinden çıkan, bir yandan ekme parası peşinde koşarken bir yandan da şiirler, öyküler

738 Temel Demirel, “Beyaz Türkler’in Cumhuriyeti”, *Özgür Politika*, 13 Kasım 1998 / Bulent Habora, “Beyaz Türkler-Zenci Türkler”, *Evrensel*, 29 Ocak 2000 / Nuh Gönültaş, “Beyaz Türklerin en büyük keşfi: medya, banka, holding üçgeni...”, *Zaman*, 31 Ekim 2000 /

739 Rauf Tamer, “MHP ve ötesi”, *Sabah*, 20 Nisan 1999.

740 Süleyman Gençel, “Umutlu olmak zorundayız”, *Yeni Asır*, 7 Ağustos 2000.

741 Ahmet Ünal, “Yönetenler mi daha cahil yoksa yöneticiler mi?”, *Zaman*, 19 Ekim 2000.

yazmaya, önüne dikilen dev engelleri, iyi yetiştirmişliğiyle değil, yeteneğiyle, çalışkanlığıyla aşmaya çalışanlar...”⁷⁴²

Beyaz Türkler “Öteki Türkiye”yi Keşfediyor

Doksanlı yılların başında kentli seçkinler tarafından “magan-da” ve “kıro” sıfatlarıyla küçümsenen ve aşağılanan kesim doksanlı yılların sonunda aynı zümre tarafından bu kez olumlu anlamda yeniden keşfedildi. “Magandalar”dan şikâyetçi olan bu kesim ona ya “içimizden biri” olarak sempatiyle yaklaştı ya da kişilere bu tür sıfatlar yakıştırıp onları dışlamanın ırkçı ve ayrımcı bir tavrı olduğunu savundu. “Magandalar”ı dışlamanın ayrımcı bir davranış olduğunu savunan görüş Au-di otomobilleri için yapılan reklam kampanyası sırasında da açığa çıktı. Bu kampanya, tespîh, altın künye, arkası basılmış yumurta topuk ayakkabı, gömlek yakası açık kılların fişkırdığı bir göğüste sallanan altın madalyon, kalaşnikof gibi “mafya”, “maganda” ve “kıro” tiplerindeki klişeleri, “Audi’de asla bulamayacağınız aksesuarlar!” sloganı ile sunarak Audi kullanıcılarının seçkinliğini vurguladı. Bu reklam kampanyasına ayrımcı öğeler taşıması nedeniyle basının gösterdiği tepki olumsuzdu.⁷⁴³

Doksanlı yılların sonunda beliren bir diğer gelişme “magan-da” ve “kıro”ların içinde bulundukları ekonomik koşullar ve gelir dağılımı eşitsizliğinin tartışılmasıdır. Tuhaf bir şekilde 1995 yılında seçkinleri ve Beyaz Türkleri savunan, Anadolu’dan İstanbul’a göç edenleri de geri dönmeye davet eden Serdar Turgut beş yıl sonra “Öteki Türkiye” deyimiyle kavramsallaştırdığı yoksulluğu tartışmaya açtı ve sınıflar arası gelir dağılımını eleştirerek “Öteki Türkiye”nin durumunun iyi-

742 Feyza Hepçilingirler, “Beyazlar ve zenciler”, *İkibinde Yeni Gündem*, 11 Şubat 2001.

743 İsmet Berkan, “Bu da ‘kıro’ bir reklam”, *Radikal*, 7 Mart 1999 / Can Dündar, “Magandalar ve arabaları”, *Sabah*, 10 Mart 1999 / Nazire Kalkan, “Aksesuar meselesi”, *Milliyet Vitrin*, 13 Mart 1999 / İlke Gürsoy, “99 model maganda”, *Gazetepazarı*, 14 Mart 1999 / İsmet Berkan, “Evet kıroyum, ama para bende!”, *Radikal*, 14 Mart 1999.

leştirilmesini savundu.⁷⁴⁴ Serdar Turgut bir süre sonra “melezleşme” tartışmasını başlattı. Laik ve Kemalist seçkinlerle İslâmcıların ortak bir görüşte mutabakat sağlamalarının her iki taraf için “melezleşme” şeklinde tanımladığı bir değişiklik meydana getireceğini, bunun da toplumsal huzur için şart olduğunu ileri sürdü.⁷⁴⁵ Bu görüş İslâmî akıma daha ılımlı bakan Taha Akyol ve Cüneyt Ülsever tarafından da hararetle desteklendi.⁷⁴⁶

İslâmî hareketin güçlü olduğu dönemde “birlikte yaşama”, “bir arada yaşama” sloganlarıyla popülerleştirilen bu anlayışın Serdar Turgut tarafından bu kez “melezleşme” tanımıyla yeniden ortaya atılmasına bakıp seçkinlerle küçümsedikleri halk arasındaki mesafenin daraldığı yorumunu yapmak pek doğru değildir. Böyle bir yorumda bulunmanın yanlış olduğunu anlamak için Serdar Turgut’un 2001 yılının başında ortaya çıkan ekonomik kriz sırasında *Hürriyet* gazetesinin “Ben olsam...” sloganıyla okurlarını “bizi krizden çıkaracak fikirler”ini dile getirmeye davet ettiği kampanya vesilesiyle yazdıklarına bakmak yeterlidir. Turgut kampanyaya yollanan cevapların bir kısmı daha halkın ezici çoğunluğunun son derece bilincsiz olduğunu gösterdiğini yazdı ve seçkinleri bakışını ortaya koymaktan geri kalmadı:

“Tabii bir de azınlık grup var. Akli başında, bilgili, kültürlü insanlar. Onlar ise ‘Ben olsam...’ diye başlayan konuşmalarını hep ‘Bir fırsatını bulup çeker giderdim’ diye bitiriyorlar.

Ben de bir tek onlarla anlaşabiliyorum zaten. Sonuç olarak, *Hürriyet*’in bu yeni kampanyasına gelen fikirlerden tutarlı,

744 Bu köşe yazıları sonra kitap halinde yayınlandı: Serdar Turgut, *Öteki Türkiye*, Parantez Yayınları, İstanbul, 2000.

745 Serdar Turgut, “Düşünce tembeli toplum”, *Hürriyet*, 12 Şubat 2001 / Serdar Turgut, “Bilen insan korkmaz”, *Hürriyet*, 13 Şubat 2001 / Serdar Turgut, “Yaşamdaki büyük boşluk”, *Hürriyet*, 14 Şubat 2001 / Serdar Turgut, “Nasıl bir toplum istiyoruz”, *Hürriyet*, 15 Şubat 2001 / Serdar Turgut, “Çare yok melezleşeceğiz”, *Hürriyet*, 16 Şubat 2001.

746 Cüneyt Ülsever, “Cumhuriyeti camide anlatmayı denesek”, *Hürriyet*, 17 Şubat 2001 / Taha Akyol, “Melezleşme ve din”, *Milliyet*, 10 Mart 2001 / Taha Akyol, “Fundamentalizm”, *Milliyet*, 12 Mart 2001.

rasyonel bir fikir ortaya çıkarsa ben de kendimi Taksim Meydanı'nda asarım.”⁷⁴⁷

“Öteki Türkiye”yi keşfedenler kervanına katılan bir diğer kişi de İstanbul'daki ünlü Ulus 29 lokantasının işletmecisi Metin Fadilloğlu. 1991 yılında eşi Zeynep'le birlikte işlettiği Taksim diskotegine “magandalar”ın girmesini yasaklayan Metin Fadilloğlu'nun on yıl sonra ciddi bir değişime uğradığı görülmüyor. 27 Mart 1994 yerel seçimlerinden sonra aniden Kur'an tefsirlerine merak saldı, “hayatın anlamı” üzerinde felsefe alıştırması yaptığı görüldü. Kendisiyle söyleşi yapan bir gazetecinin “Ulus 29 gibi bir yer işletirken, siz neden bu konulara merak sardınız?” sorusuna verdiği cevap, “Öteki Türkiye”yi aniden keşfeden seçkinlerin tavrına pek benzemekte:

“[Metin Fadilloğlu'na] göre 'seçkin' denilen bir sınıfta olmanın, geniş tabanı medeniyetten uzakta olan bir toplumda anlamı yok. Bu yüzden de Ulus 29'da otururken Boğaz'daki gecekonduları görmek çok düşündürücü.”⁷⁴⁸

Beş yıl gibi kısa bir süre önce kendi kültürel ve ekonomik düzeylerinde olmayan kesimi kümseyen ve aşılayan seçkinlerin beş yıl sonra aynı kesime anlayışla yaklaşması sözkonusu. Bu radikal tavır değişikliğini açıklamak yönünde birkaç varsayım ileri sürülebilir. Bir varsayım 27 Mart 1994 yerel seçimleriyle başlayan süreçtir. Bu sürecin ikinci kademesi 24 Aralık 1995 genel seçimleriydi. 1995 genel seçimlerine kadar horlanan ve itilen bir kesimi temsil eden siyasal İslâm'ın önce yerel, daha sonra genel seçimlerde sandıktan birinci parti olarak çıkması ve iktidarın büyük ortağı olması kentli seçkinleri şoka uğrattı. Ancak bu çok uzun süreli olmadı. RP-DYP koalisyonunun 28 Şubat 1997 MGK kararlarının doğrudan bir sonucu olarak hükümeti bırakmak zorunda kalması kentli elitlerde bir ferahlama duygusu yarattı. Artık “tehlike” bertaraf edilmişti. Ancak “tehlike” bertaraf edilmesine rağmen “tehlike”nin oy tabanını teşkil

747 Serdar Turgut, “Bir onlar eksikti”, *Hürriyet*, 4 Mayıs 2001.

748 Elif Ergin, “Zengin olmak anlamsız”, *Sabah Cumaritesi*, 13 Ocak 2001.

eden ve Serdar Turgut'un “Öteki Türkiye” olarak kavramsallaştırdığı toplumsal kesim yok olmamış ve içinde bulunduğu ekonomik durum da iyileşmemişti. 31 Aralık 2000 gece yarısı Taksim Meydanı'nda toplanan gençliğin tek bir getirerek The Mar-mara Otel'i'nde yılbaşını kutlamaya hazırlananları taşlamaları örneğinden de görülebileceği gibi “varos gençliği” ile “Beyaz Türkler” arasında içten içe fokurdayan ve gelir farklılığından kaynaklanan kıskançlığın yarattığı bir gerginlik ve gerilim mevcuttu. Hal böyle iken kamusal ortamda “maganda” edebiyatını sürdürmenin artık fazla bir destek görmeyeceği gibi zarif bir davranış olmayacağı da aşikâr. Bu nedenle Beyaz Türkler'i savunan kesim bu kez Öteki Türkiye'yi savunmaya başladı.

Bir diğer varsayım 3 Kasım 1996 tarihinde meydana gelen siyasetçi-bürokrat-mafya üçgenindeki yasadışı ilişkileri ortaya çıkaran Susurluk Kazası'yla başlayan süreçtir. Bu sürecin ikinci kademesi 28 Şubat 1997 MGK kararlarıydı. RP-DYP hükümetinin istifasıyla noktalanan bu sürecin sonunda ideolojik ve siyasi yelpazenin her kesimine mensup, siyasi otoriteye ve yerleşik düzene muhalif köşe yazarları ve sivil toplum eylemcilerinin başını çektiği muhalefet cephesi, Cumhuriyet'in laiklik ilkesini korur ve tavizsiz bir şekilde savunan siyasi otorite, TSK ve Kemalist seçkinlere karşı eleştirel bir tavır takındı. Bu tavrıyla da bu muhalefet cephesi, laik ve Kemalist seçkinlere karşı çıkarak “Öteki Türkiye” ve “Zenci Türkler”i temsil ettiklerini ileri süren siyasal İslâm'ın sözcüleri ve Kürtlerle ortak bir zeminde buluştu. Bu yazarlar cephesi “zenci Türkler”e daha yumuşak bir tavırla yaklaştı. Üçüncü varsayım “varoslar”da yaşayan Öteki Türkiye'nin önemli bir potansiyel tüketici sınıfını temsil ettiğinin, onları dışlamanın ve sadece varlıklı elitler üzerinde yoğunlaşmanın yanlış bir pazarlama stratejisi olduğunun farkına varılması. Bundan ötürü de taşralı ve Türkçeyi yöresel bir şiveyle konuşan “Anadolulu Türk” figürü sempatik ve olumlu bir figür olarak reklamlarda gitgide daha çok görülmeye başladı.⁷⁴⁹

749 Bu varsayımı teyit eden bir kaynak için bkz. Mumin Sekman, *Türk Usulü Başarı*, Alfa Yayınları, 3. baskı, İstanbul, 2001, s. 268.

Şark şehrinden “cool” İstanbul’a Değişen İstanbul tahayyülleri¹

DERYA ÖZKAN

2000’li yılların ortalarından itibaren uluslararası basında İstanbul “cool” bir şehir olarak anılmaya başlandı. *Newsweek* dergisinin 29 Ağustos 2005 tarihli sayısı İstanbul’u kapagina taşıırken şehri şöyle tarif etti:

“Batılılaşmak için debelendiği onca yüzyılın ardından İstanbul, modern kimliğini yeniden keşfediyor ve ihtişamını yeniden tesis ediyor. Avrupalı olsun veya olmasın, İstanbul dünyanın en ‘cool’ şehirlerinden biri.”²

Bundan bir yıl kadar sonra, *Observer* da *Newsweek*’in izinden giderek “cool” İstanbul’dan bahsediyor ve şehri “hip” İngilizlere haftasonu kaçamakları için tavsiye ediyordu:

“Eğer İstanbul’a göbek dansı seyretmek için gidiyorsanız, kendinizi Boğaz’da bir gece kulübünde güneşin doğuşunu seyrederken bulmanız işten bile değil; eğer kebablardan ibaret bir münü hayal ediyorsanız, Türk mutfağını birinci sınıf uluslararası üsluplarla harmanlayan son moda yemek seçeneklerinin çokluğu karşısında şaşırıp kalacaksınız.”³

1 Bu yazı, süregiden bir araştırma projesinin (yan) ürünü. Araştırmanın tohumları doktora tezimi yazarken atıldı. 2011 senesinin Kasım ayından bu yana ise kendi başına bir proje olarak sürüyor. Araştırma projesiyle ilgili İngilizce ve Almanca malumat için şu adreslere bakılabilir: http://www.en.uni-muenchen.de/news/newsarchiv/2011/2011_oezkan.html, http://www.uni-muenchen.de/einrichtungen/zuv/uebersicht/komm_presse/verteiler/presseinformationen/2011/f-57-11.html, http://www.uni-muenchen.de/aktuelles/publikationen/einsichten/einsichten_aktuell/bilder_1_2_11.pdf. Bu yazı, söz konusu projenin ön safhalarında yazılmış ve yayımlanmış iki başka yazının da izlerini taşıyor: “‘Cool’ İstanbul: Neo-liberal Küresel Şehirde Boş Zaman Mekan ve Pratikleri” Volkan Aytar & Kübra Parmaksızoğlu (Der.) *İstanbul’da Eğlence* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011, s. 201.208; ve “Değişen İstanbul Tahayyülleri: Çarpık Kentleşmeden ‘cool’ İstanbul’a” *İstanbul* 58, Ocak 2007, s. 52.54. Son olarak, bu yazının son okuması aşamasında destek veren Vildan Seçkiner ve Christoph K. Neumann’a teşekkür ederim.

2 Owen Matthews ve Rana Foroohar “Turkish delight” *Newsweek* 29 Ağustos 2005, <http://www.newsweek.com/2005/08/28/turkish-delight.html> [erişim 17 Temmuz 2010].

Bu tarifler ilk bakışta insana, kalıplaşmış İstanbul temsillerinin dışına çıkıldığı izlenimi veriyor. *Newsweek* ve *Observer*’da anlatılan İstanbul, ne Şarkiyatçı tasvirlerin egzotik İstanbul’undan ibaret, ne de 20. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul’a biçilen Üçüncü Dünya şehri imgesine uyuyor. Şarkiyatçı tasvirlerde olduğu gibi bu yayınlarda da, İstanbul’un standart addedilen Avrupa şehirlerinden “farklı” olduğu vurgulanıyor. Fakat bu defa “fark” üzerinden İstanbul’un geri kalmışlığı değil, karşılaştırıldığı Avrupa şehirlerine göre daha heyecan verici bir şehir olduğu anlatılıyor. Hatta “global standartlar” açısından bakıldığında (ki bunu rahatlıkla küresel tüketim standartları

3 Vanessa Able “Cool Istanbul” *The Observer* 27 Ağustos 2006, <http://www.guardian.co.uk/travel/2006/aug/27/istanbul-turkey.observerescapesection> [erişim 17 Temmuz 2010].

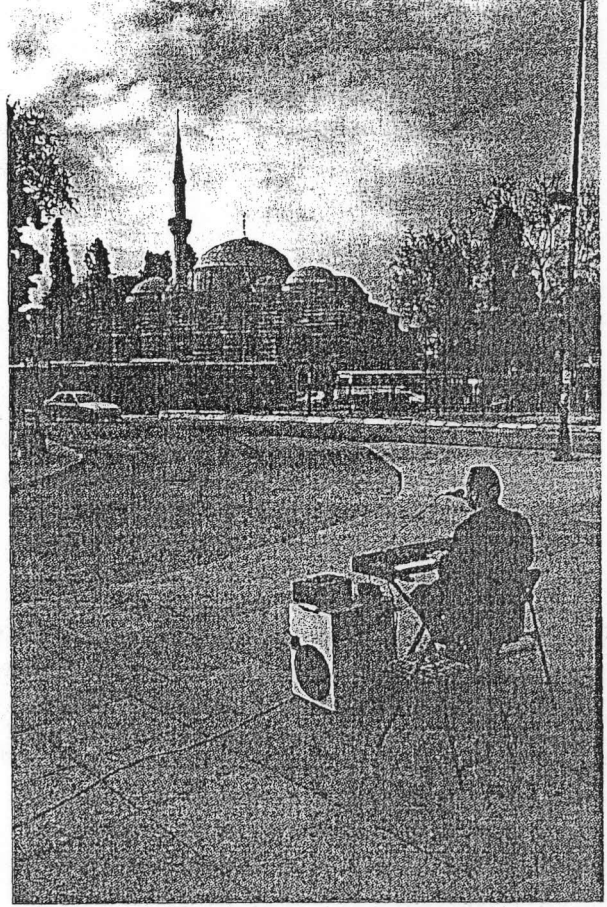
diye tercüme edebiliriz) İstanbul'un onlardan altıta kalır bir yanı olmadığı kanıtlanmaya çalışılıyor.

Bu yazıda 19. yüzyıldan bugüne değişen İstanbul tahayyülleri arasında üç ana söylem öbeğinden bahsedeceğim. 19. yüzyılda olgunlaşan Şark şehri olarak İstanbul tahayyülü bunlardan birincisi. İkincisi, 20. yüzyılın ikinci yarısında şekillenen, 1950-1980 dönemi İstanbul'uyla özdeşleştirilen Üçüncü Dünya şehri olarak İstanbul tahayyülü. Son olarak da 1990'lardan itibaren adlandırılmaya başlanan küresel şehir olarak İstanbul tahayyülü. Bahsettiğim ilk iki tahayyülün üçüncü tahayyülle harmanlanmaya, küresel şehir söylemi içinde eritmeye başlandığı andan itibaren farklı şekiller almaya başladığını, bu farklı şekillerin 2000'li yıllarda iyice görünür hale geldiğini ve 2000'lerin ortasından itibaren de bütün bu tahayyüllerin "cool İstanbul" söylemiyle taçlandırıldığını düşünüyorum. Aşağıdaki satırlarda bu tahayyüllerin şehrin maddi ve gayrimaddi üretimiyle ilgili ne gibi içriklere tekabül ettiğini, "cool" İstanbul'un içinde, yeniden ama başka şekillerde beliren Şark şehrini, Üçüncü Dünya şehrini ve küresel şehri, son olarak da müşterek tahayyüldeki bu paradigma değişikliğinin maddi nedenlerini tartışmak istiyorum.

ŞARK/GARP ŞEHİRİ OLARAK İSTANBUL: İMKANSIZ ADLANDIRMALAR

19. yüzyılda Avrupalı seyyahların yazdığı seyahatnamelerde anlatılan, gravür ve kartpostallarda tasvir edilen İstanbul, Şarkiyatçılığın hayal ettiği hayat tarzlarının sahnelendiği bir yerdi. Klişeleştirilen, dolayısıyla çok daha karmaşık olan gerçeklikle bağlantısı koparılan bu hayal edilmiş şehirde zamanın yavaş aktığı, çalışmak yerine aylak aylak oturulduğu, sokak köpeklerinin miskin miskin uyukladığı, insanların nargilelerini tütürüp sohbet daldıkları, öte yandan haremelerde envai çeşit eğlence ve fantezinin ifrât derecesinde yaşandığı varsayıyordu. Bu müfritlikler Şarkiyatçı tahayyüllere hâiz Avrupalı seyyahları bir yandan büyüleyordu; öte yandan bu seyyahlar bilinmeyen bu aşırılıklar dünyasının tekinsizliğinden bir o kadar da ürküyorlardı.

Bu tekinsiz hissiyatın telafisi ancak Şark'ı hakim olunabilir bir çerçeveye yerleştirerek, Garb'a gö-

HALUK ÇOBANOĞLU / PHOTOARAF

re konumlandırarak, böylece adlandırarak ve sınıflandırarak mümkün olurdu. İşte tam bu noktada Şark'ın geri kalmışlığından dem vurulmaya başlandı. Anlamakta güçlük çekilen, tanıdık olmayan, tekinsizce müfrit olduğu hayal edilen bu yabancı dünya, çelişkilerinden ve barındırdığı çatışmalardan büyük ölçüde muaf sayılarak tanımlandı. Böylece kolay yenilir yutulur hale getirildi ve güçlü ama tehlikesiz egzotik imgesiyle hatırlanmaya başlandı. Belirsizlik ve huzursuzluk da böylece büyük ölçüde sona erdirilmiş oldu. Bu yolla Şark'ın ona atfedilen klişe tanımlar dışında anlaşılmasına zorla sokuldu. Şark şehri olarak İstanbul tahayyülü de bu söylem tabanının üzerinde yükseldi ve zihinlerde yerleşik hale geldi. Avrupalı tahayyül dünyasında ona uygun görülen yere yerleştirilir yerleştirilmez İstanbul aslında artık o kadar da merak edilmeyen bir yer haline geldi.

19. yüzyılda kayda değer bir başka İstanbul tahayyülü ise Şarkiyatçı tahayyülün karşıtı sayılabilecek bir bakışa tekabül ediyordu. Garbiyatçı tabir

edebileceğimiz bu şehir tahayyülüne istinaden hareket eden İstanbul elitlerinin bazıları, Avrupa şehirlerinde 19. yüzyılda gerçekleşen dönüşüme koşut büyük çaplı bir kentsel dönüşüm hareketini İstanbul'da da gerçekleştirmek ve İstanbul'u Avrupa modernitesine yaraşır bir metropol kılmak için elinden geleni ardına koymuyordu. Avrupalı modern şehir idaresi modelinin inşasına paralel bir biçimde İstanbul'da modern anlamda ilk belediye-yi, yani 6. Daire'yi kuran ve yürütenlerin gündeminde bu vardı: Modern altyapı hizmetleri ve imar yoluyla İstanbul'u Avrupa şehirleriyle modernlikte yarışabilir hale getirmek. Benzer bir yaklaşımla dünya endüstri sergilerinde de Osmanlı İmparatorluğu'nun başkentinin modern bir şehir olduğunu ispata çalışan bu sivil toplum kadroları, bir o kadar enerjiyi de İstanbul'un bir Şark şehri olmadığını ispata harcamak zorunda kalıyorlardı.

ÜÇÜNCÜ DÜNYA ŞEHİRİ OLARAK İSTANBUL: ÇARPIK KENTLEŞME VE ARABESK

1950'ler, İstanbul'un sosyal çehresini büyük ölçüde köylerden şehirlere göçün şekillendirdiği

yıllardı. Çok partili rejime geçilmiş, görece liberal bir siyasî ve sosyal atmosfer yaşıyordu. Demokrat Parti, cumhuriyetin kurucu partisi CHP'yi ve onun elitizmini altederek ve kitlelerin derdine derman olma sözü vererek yüksek bir oy oranıyla iktidara gelmişti. İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulmakta olan yeni jeopolitik dünya dengesinde rol sahibi olmayı kafasına koyan Demokrat Parti, herkese bir ev bir araba vaat edip, Türkiye'yi "küçük Amerika" yapmak yolunda kalkınmacı hamlelere girişiyordu. Amerika'nın izinden giderek yatırımlarını demiryollarından karayollarına kaydırıyor; İstanbul'da araba sahipliği artmaya ve orta sınıf banliyöleri belirmeye başlıyordu. Soğuk Savaş döneminde hegemonya mücadelesi veren ABD'nin müttefiki olan Türkiye, hem savaştan çıkan Avrupa devletlerinin yeniden inşası için ABD'nin sağladığı Marshall Yardımı'nı -İkinci Dünya Savaşı'na katılmadığı halde- almaya hak kazanacak, hem de NATO üyeliğine kabul edilip Kore'ye asker gönderecekti.

Hayat dergisi kapaklarına bakıldığında, İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda kültürel Amerikanlaşmanın Türkiye'de aldığı yolun izleri görü-

HALUK ÇOBANOĞLU / PHOTOARAF

lebilir. Bu dönemin ithal ikameci ve ulusal kalkınmacı ekonomi politikaları, küçük esnafı, özel girişimciligi teşvik ediyor, kontrollü de olsa yabancı malların ülkeye girişine izin veriyordu. Bu politikalar sanayileşmeye hız verdi. Tarımın makinalaşması ile işsiz hale gelen köylüler, şehirde büyüyen sanayideki iş olanaklarının çekim gücüne kapıldılar ve köylerden şehirlere göç başladı. İstanbul'da 1950 ile 1980 yılları arasında, Türkiye'nin kırsal alanlarından aldığı göçlerle yüksek hızda bir nüfus büyümesi gerçekleşti. Eski köylüler, şehrin yeni endüstriyel işçi sınıfı haline geldiler.

Eski köylü yeni işçilerin İstanbul'a gelmesiyle, altından kalkılması kolay olmayan bir konut eksikliği ortaya çıktı. Kıt kaynaklarını bu eksikliği gidermeye yatırmaktansa başka türlü kullanmayı tercih eden devlet, konut sorununu çözme işçilerin kendilerine bıraktı. İstanbul'da bol bol hazine arazisi vardı ve bu arazilerin o anki koşullarda daha iyi başka bir kullanımı yok gibiydi. Fabrikaların ihtiyacı olan işgücünün sahiplerinin bu arazilere yerleşmesine göz yumuldu. Gecekondu bu müsamahanın gösterilmesiyle inşa edilmeye başlandı. Böylece, şehrin yeni işçi sınıfı köy hayatını şehirde de devam ettirerek yabancılaşmaktan, devlet de sosyal konutlarında yabancılaşıp ayaklanan işçilerle uğraşmaktan kurtuldu. Kalkınmacı düşünceye itibar edenler gecekonduların geçici olacaklarını umuyor, hatta planlama yoluyla bu kontrolsüz gelişmeye dur demeye çalışıyorlardı. Gecekondu-lar ise, kalkınmacıların hayallerinin tersine, sadece kalıcı olmakla kalmadı; hükümetlerin devam eden popülist politikalarının katkısıyla ve patronaj ilişkilerinin de etkisiyle siyasî güce de kavuştular. Bu dönemde siyasî güç ve tabii ki seçim kazanmanın yolu da gecekonduya geçiyordu.

Gecekonduların şehre etkisi, fiziksel mekânda-ki varlıklarından ibaret değildi. 1960'larda "arabesk" olarak adlandırılan kültürel olguyla birlikte, gecekonduların kültürel ve sosyal alana etkisinin mertebesi anlaşılmaya başlandı. Şehir kültürü gecekonduyla birlikte dönüştü. Bu dönüşümü eleştirenler durumu İstanbul'un "köyleşmesi" olarak adlandırdılar. Köyden şehre göçle oluşan şehir kültürünü aşağıladılar, yüceltikleri ve "eski İstanbul şehir kültürü" dedikleri muhay-

HALUK ÇOBANOĞLU / PHOTOARAF

yel bir kültürün kaybolup gitmesine ağıtlar yak-
tılar. "Çarpık kentleşme" söylemi işte buralar-
da ortaya çıktı. Bazı akademik araştırmalar, "çar-
pık kentleşme"nin İstanbul'un bir Üçüncü Dünya
şehri olduğunun belirtisi olduğuna işaret ettiler.
Bu bakışa göre, Sao Paolo, Bombay gibi Üçüncü
Dünya şehirlerine benzer bir biçimde İstanbul da
hızlı ve "düzensiz" bir şehirleşme yaşamış, bunun
sonucunda da "çarpık" bir fiziksel çevre ile "ara-
besk" bir şehir kültürü oluşmuştu.

Arabesk müzik, Türkiye'nin sadece bausının
değil doğusunun da kültürel formlarına gönder-
melerde bulunduğu, bu manada Garbiyatçı cum-
huriyet ideolojisine ters düştüğü için devlet tara-
fından da, kurucu cumhuriyet ideolojisine sadık
elitler tarafından da kabul görmedi. "Saf İstanbul-
lu" sayılmayan, hibritliğine kötü gözle bakılan bu
müzik ve kültür, 1990'lara dek elit çevrelerce aşağı-
lanmaya devam etti. Arabesk müzik 1980'lerde
popülist liberal Başbakan Turgut Özal tarafından
kucaklanıp 1990'larda anaakım popüler müzikle

edebileceğimiz bu şehir tahayyülüne istinaden hareket eden İstanbul elitlerinin bazıları, Avrupa şehirlerinde 19. yüzyılda gerçekleşen dönüşüme koşut büyük çaplı bir kentsel dönüşüm hareketini İstanbul'da da gerçekleştirmek ve İstanbul'u Avrupa modernitesine yaraşır bir metropol kılmak için elinden geleni ardına koymuyordu. Avrupalı modern şehir idaresi modelinin inşasına paralel bir biçimde İstanbul'da modern anlamda ilk belediye-yi, yani 6. Daire'yi kuran ve yürütenlerin gündeminde bu vardı: Modern altyapı hizmetleri ve imar yoluyla İstanbul'u Avrupa şehirleriyle modernlikte yarışabilir hale getirmek. Benzer bir yaklaşımla dünya endüstri sergilerinde de Osmanlı İmparatorluğu'nun başkentinin modern bir şehir olduğunu ispata çalışan bu sivil toplum kadroları, bir o kadar enerjiyi de İstanbul'un bir Şark şehri olmadığına ispata harcamak zorunda kalıyorlardı.

ÜÇÜNCÜ DÜNYA ŞEHİRİ OLARAK İSTANBUL: ÇARPIK KENTLEŞME VE ARABESK

1950'ler, İstanbul'un sosyal çehresini büyük ölçüde köylerden şehirlere göçün şekillendirdiği

yıllardı. Çok partili rejime geçilmiş, görece liberal bir siyasi ve sosyal atmosfer yaşıyordu. Demokrat Parti, cumhuriyetin kurucu partisi CHP'yi ve onun elitizmini altederek ve kitlelerin derdine derman olma sözü vererek yüksek bir oy oranıyla iktidara gelmişti. İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulmakta olan yeni jeopolitik dünya dengesinde rol sahibi olmayı kafasına koyan Demokrat Parti, herkese bir ev bir araba vaat edip, Türkiye'yi "küçük Amerika" yapmak yolunda kalkınmacı hamlelere girişiyordu. Amerika'nın izinden giderek yatırımlarını demiryollarından karayollarına kaydırıyor; İstanbul'da araba sahipliği artmaya ve orta sınıf banliyöleri belirmeye başlıyordu. Soğuk Savaş döneminde hegemonya mücadelesi veren ABD'nin müttefiki olan Türkiye, hem savaşta çıkan Avrupa devletlerinin yeniden inşası için ABD'nin sağladığı Marshall Yardımı'nı -İkinci Dünya Savaşı'na katılmadığı halde- almaya hak kazanacak, hem de NATO üyeliğine kabul edilip Kore'ye asker gönderecekti.

Hayat dergisi kapaklarına bakıldığında, İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda kültürel Amerikanlaşmanın Türkiye'de aldığı yolun izleri görü-

lebilir. Bu dönemin ithal ikameci ve ulusal kalkınmacı ekonomi politikaları, küçük esnafı, özel girişimciliği teşvik ediyor, kontrollü de olsa yabancı malların ülkeye girişine izin veriyordu. Bu politikalar sanayileşmeye hız verdi. Tarımın makinalaşması ile işsiz hale gelen köylüler, şehirde büyüyen sanayideki iş olanaklarının çekim gücüne kapıldılar ve köylerden şehirlere göç başladı. İstanbul'da 1950 ile 1980 yılları arasında, Türkiye'nin kırsal alanlarından aldığı göçlerle yüksek hızda bir nüfus büyümesi gerçekleşti. Eski köylüler, şehrin yeni endüstriyel işçi sınıfı haline geldiler.

Eski köylü yeni işçilerin İstanbul'a gelmesiyle, altından kalkılması kolay olmayan bir konut eksikliği ortaya çıktı. Kıt kaynaklarını bu eksikliği gidermeye yatırırsa başka türlü kullanmayı tercih eden devlet, konut sorununu çözmeyi işçilerin kendilerine bıraktı. İstanbul'da bol bol hazine arazisi vardı ve bu arazilerin o anki koşullarda daha iyi başka bir kullanımı yok gibiydi. Fabrikaların ihtiyacı olan işgücünün sahiplerinin bu arazilere yerleşmesine göz yumuldu. Gecekondu bu müsamahanın gösterilmesiyle inşa edilmeye başlandı. Böylece, şehrin yeni işçi sınıfı köy hayatını şehirde de devam ettirerek yabancılaştırmaktan, devlet de sosyal konutlarında yabancılaşıp ayaklanan işçilerle uğraşmaktan kurtuldu. Kalkınmacı düşünceye itibar edenler gecekonduların geçici olacaklarını umuyor, hatta planlama yoluyla bu kontrolsüz gelişmeye dur demeye çalışıyorlardı. Gecekondu-lar ise, kalkınmacıların hayallerinin tersine, sadece kalıcı olmakla kalmadı; hükümetlerin devam eden popülist politikalarının katkısıyla ve patronaj ilişkilerinin de etkisiyle siyasî güce de kavuştular. Bu dönemde siyasî güç ve tabii ki seçim kazanmanın yolu da gecekondu-dan geçiyordu.

Gecekondu-ların şehre etkisi, fiziksel mekânda-ki varlıklarından ibaret değildi. 1960'larda "arabesk" olarak adlandırılan kültürel olguyla birlikte, gecekondu-ların kültürel ve sosyal alana etkisinin mertebesi anlaşılmaya başlandı. Şehir kültürü gecekondu-larla birlikte dönüştü. Bu dönüşümü eleştirenler durumu İstanbul'un "köyleşmesi" olarak adlandırdılar. Köyden şehre göçle oluşan şehir kültürünü aşağıladılar, yüceltikleri ve "eski İstanbul şehir kültürü" dedikleri muhay-

HALUK ÇOBANOĞLU / PHOTOARAF

yel bir kültürün kaybolup gitmesine ağıtlar yak-
tılar. "Çarpık kentleşme" söylemi işte buralar-
da ortaya çıktı. Bazı akademik araştırmalar, "çar-
pık kentleşme"nin İstanbul'un bir Üçüncü Dünya
şehri olduğunun belirtisi olduğuna işaret ettiler.
Bu bakışa göre, Sao Paolo, Bombay gibi Üçüncü
Dünya şehirlerine benzer bir biçimde İstanbul da
hızlı ve "düzensiz" bir şehirleşme yaşamış, bunun
sonucunda da "çarpık" bir fiziksel çevre ile "ara-
besk" bir şehir kültürü oluşmuştu.

Arabesk müzik, Türkiye'nin sadece batısının
değil doğusunun da kültürel formlarına gönder-
melerde bulunduğu, bu manada Garbiyatçı cum-
huriyet ideolojisine ters düştüğü için devlet tara-
fından da, kurucu cumhuriyet ideolojisine sadık
elitler tarafından da kabul görmedi. "Saf İstanbul-
lu" sayılmayan, hibritliğine kötü gözle bakılan bu
müzik ve kültür, 1990'lara dek elit çevrelerce aşağı-
lanmaya devam etti. Arabesk müzik 1980'lerde
popülist liberal Başbakan Turgut Özal tarafından
kucaklanıp 1990'larda anaakım popüler müzikle

içiçe geçtikten sonra ancak üzerindeki tabu bulutları dağılmaya başladı. 2000'li yıllara gelindiğinde ise, bu defa elitlerin kültürel sermayesi bol olan kesimi arabesk müziği keşfetti. Arabesk müzik böylece, neo-liberal zamanların kültürel tüketim ideolojilerine uygun bir biçimde, tarihsel içeriğinden arındırılmış ve yeniden ambalajlanmış haliyle okumuşların kültürel tüketim yelpazesindeki yerini aldı.⁴

KÜRESEL ŞEHİR İSTANBUL

1980'lerden itibaren İstanbul şehir kültürü, askeri darbe sonrasının yarattığı travma ve uygulamaya konulan yeni liberalleşme politikalarıyla şekillenmeye başladı. Dönem, dünyada yükselişe geçen, Reagan-Thatcher öncülüğünde sürdürülen neo-liberal politikalara eklemlenme dönemi idi. Kapitalizm bir büyük krizden daha yeniden yapılanarak çıkmıştı ve kapitalist pazarın genişlemesi ve işlerliğinin sürdürülmesi için yeni politikalar icat olunmuştu. 1980 askeri darbesiyle toplumsal muhalefet odakları da (hapse atılarak veya Türkiye dışına kaçmalarına neden olunarak) dağıtılmış, yeni politikaların uygulanması ve ideolojilerin yayılması için uygun ortam yaratılmıştı.

Serbest pazar ekonomisinin benimsenmesiyle ilk yasal Amerikan sigaraları Türkiye'ye girdi, ilk McDonalds dükkânı Taksim'de açıldı, "köşe dönmececilik" kültürel olarak ayıp olmaktan çıktı, bireycilik başgösterdi, kimlik politikaları zuhur etti. Uluslararası markalar İstanbul'da boy göstermeye, çokuluslu şirketler İstanbul'da merkezlerini açmaya başladılar. Uluslararası ticaretin ihtiyaçlarına cevap verecek kongre merkezleri ve beş yıldızlı oteller inşa edilmeye, alışveriş merkezleri gözleri kamaşturmaya başladı. Bütün bunlarla birlikte ihracata dayalı bir büyüme politikası öngörülüyordu; mesela tekstil sektörü büyüyor, ulusötesi sermayeyle ilişki içinde yeni ekonomik dinamikler ortaya çıkıyordu. İstanbul'da artık Avru-

pa'daki örneklerini aratmayacak sanat ve kültür festivalleri de düzenlenmekteydi. 1987'de İstanbul Kültür Sanat Vakfı (IKSV) çatısı altında başlatılan bu festivaller, sponsorluk kurumunun da yerleşmesiyle serpilip gelişti. Bu festivaller İstanbul'un kültür hayatını hem canlandırdı, hem de ona uluslararası bir boyut kazandırdı.⁵

1990'larda akademisyenlerin de katkılarıyla bir "küresel şehir İstanbul" hayali kurulmaya başlandı. 1992 tarihli "İstanbul'u nasıl satmalı?" başlıklı yazısında Çağlar Keyder, İstanbul'un neo-liberal küresel kapitalizmin kendisine sunduğu fırsatları kaçırmaması gerektiğine işaret ediyordu.⁶ Türkiye'nin belli başlı sanayicileri de aynı fikirdeydi: neo-liberal küreselleşme İstanbul'a bulunmaz bir fırsat sunuyordu, ve eğer İstanbul bu fırsatı iyi değerlendirebilirse yeniden, geçmişinde de olduğu gibi, dünya çapında stratejik öneme sahip bir şehir haline gelebilirdi. Küreselleşme gemisine binme fırsatı kaçırılmamalıydı.

"COOL" İSTANBUL

Neo-liberal politikaların radikalleşmesi, özelleştirmelerin marjinal olmaktan çıkması, devletin sağlık dahil çok önemli temel hizmetlerden çekilmesi, Avrupa Birliği'nin 1990'larda Doğu Bloku'nun çözülmesiyle yeni bir genişleme perspektifi kazanması ve bu çerçevede Türkiye'nin AB üyeliğinin yeniden gündeme gelmesiyle, ve son olarak da İstanbul'un 2010 yılı için Avrupa Kültür Başkenti ilan edilmesiyle birlikte yepyeni bir döneme girildi. İstanbul'a uygun görülen "cool" İstanbul tahayyülü işte bu dönemin ürünü. Bu tahayyülü ilginç kılan şeylerden birisi, kendisinden önce gelen şehir kültürüne dair diğer tahayyüllerin hepsini kucaklama iddiasında olması. "Çarpık kentleşme" tahayyülü çerçevesinde değerlendirildiğinde şehrin istenmeyenleri olarak ilan edilen ve kötülen düzenli şehirleşme, arabesk kültür, gecekondulaşma, kaotik şehir hayatı gibi konular, "cool" İstanbul tahayyülü çerçevesinde bir-

4 Bunun akla ilk gelen ve en bariz örneği Müslüm Gürses'in mutenalaştırılması süreciydi. Gürses'in jilet attıran "acılı" müziği bu süreç sonunda ehlileşip yenilir yutulur hale geldi. Gürses'in Murathan Mungan işbirliğiyle yaptığı albümün bu yazıyı okuyanların çoğunun CD koleksiyonunda yerini çoktan aldığına dair bir kehanette bulunsam çok ileri gitmiş olur muyum?

5 İstanbul'da 1980 sonrası kültür endüstrisiyle ilgili, merkezinde IKSV'nin olduğu bir değerlendirme için, bkz. Sibel Yardımcı, *Kentsel Değişim ve Festivalizm: Küreselleşen İstanbul'da Bienal*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005.

6 Çağlar Keyder, "İstanbul'u Nasıl Satmalı?" *İstanbul* sayı 3, Sonbahar 1992, s. 81-85.

HALUK ÇOBANOĞLU / PHOTOARAF

denbire alkışlanmaya ve İstanbul'a özgü olduğu varsayılan hususiyetler olarak anılmaya başlandı. Bugün artık arabesk kültürün mutenalaştırılmış hali İstanbullu entelektüeller tarafından seviliyor, düzensiz şehirleşme sanatçılara, gecekondu kültürü tasarımcılara ilham kaynağı oluyor.⁷

Bu yeni İstanbul tahayyülünde Şarkiyatçılığın da izleri yok değil. Başta bahsettiğim *Newsweek* makalesinde minarelerin oluşturduğu basmakalıp İstanbul silüeti sayfalarda baş köşedeki yerini pekâlâ koruyor. Fakat artık bu silüetin yanına bir de, tarzının gayet Avrupalı ve kalitesinin dünya standartlarında olduğu belirtilen canlı gece hayatı, yerel tatlarla küresel formları heyecan verici

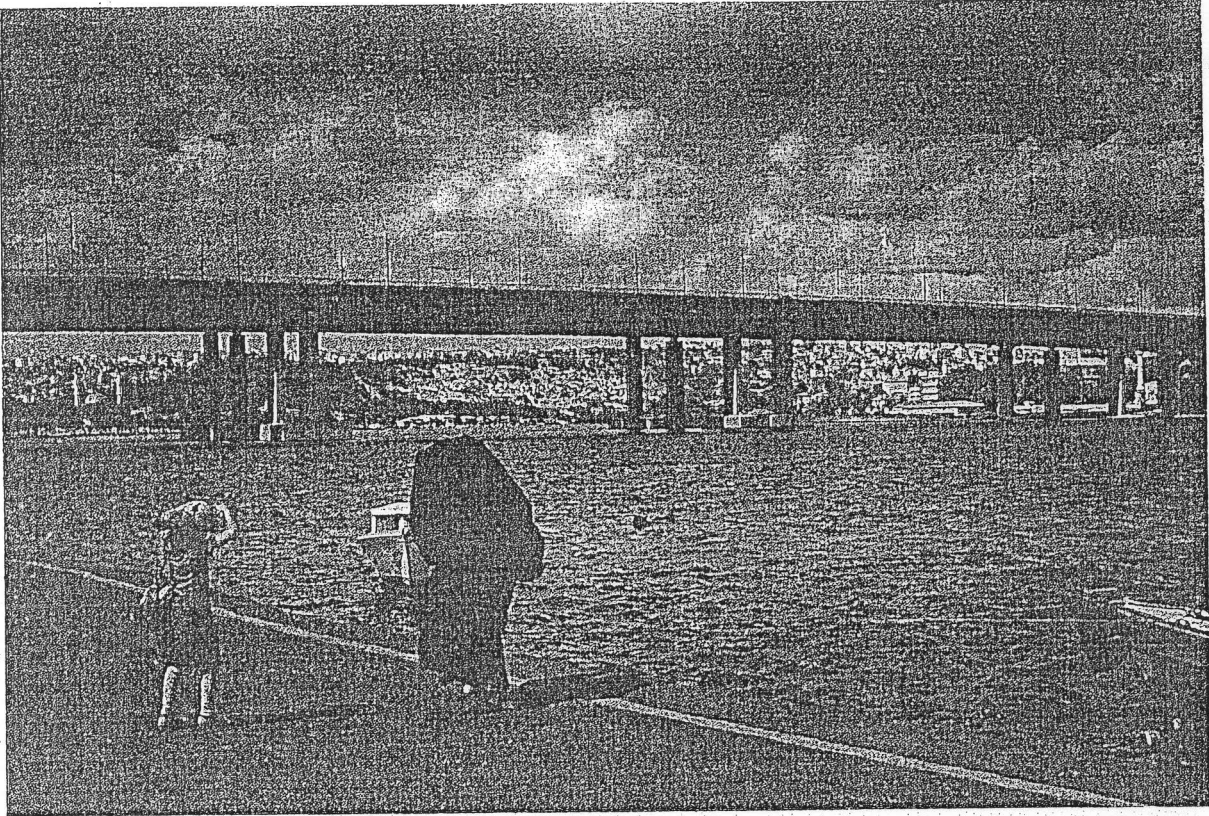
bir şekilde harmanladığı söylenen yemek kültürü ekleniyor. Münhasıran yüksek ekonomik sermaye sahibi olanlara hitap eden bu Avrupa tarzında ve dünya standardında eğlence; daha geniş kesimlerin tüketebileceği, yerel tadların küresel ticari formda sunulduğu, *fast food* zinciri şeklinde örgütlenmiş Simit Sarayları'nın hemen yanında yerini alıyor. Hatta bu simitçi dükkanları *franchising* yoluyla New York'a kadar uzanıyor.

İSTANBUL'U "COOL" YAPAN NE?

Cool'un Zaptı kitabında Thomas Frank'in bahsettiği, 1960'ların muhalif kültürünün ürettiği kitle tüketiciliği eleştirisinin 1990'larda reklamcılar tarafından gasp edilmesi, bu eleştirinin içinin boşaltılıp anaakım kültür tarafından içerilmesi ve dahi yeni "hip" tüketicilik normlarının böylece yaratılması sürecinin bir benzerini "cool" İstanbul'da da izleyebiliriz.⁸ Bu yeni tüketiciliğin en önemli özelliklerinden birisi "fark"ı alkışlamak. Başka bir deyişle, farkın içi boşaltıldığı oranda onu şeyleştirip alınıp satılır hale getirmek mümkün hale geliyor.

7 İcra ettiği güncel sanatla gecekonduyu sanat galerisine veya müzeye taşıyanlar arasında, 1995'te Genç Etkinlik-1'deki "Gecekondu" başlıklı işiyle Genco Gülan'ı, 2003'te İstanbul Bienali'nde "Ada" başlıklı işleriyle Oda Projesi'ni, 2005 senesinde Sanatorium grubunun gerçekleştirdiği Yüzen Gecekondu projesini sayabiliriz. Bunun yanında, gecekondu kültürünün tasarım alanında ilham kaynağı haline gelmesinin en son ve çarpıcı örneği moda tasarımcısı Niyazi Erdoğan'ın "Dolmuş" başlıklı 2011-2012 sonbahar-kış koleksiyonu. İstanbul Moda Haftası'nda Orhan Gencebay'ın "Bir Teselli Ver" şarkısı eşliğinde defilesi yapılan koleksiyon, "içinden minibüs geçen bütün Türk filmlerinden" ve 1970'ler İstanbul'unun "işçi sınıfından" ilham alıyor (*Hürriyet Cumar-tesi*, 13 Ağustos 2011).

8 Thomas Frank, *The Conquest of Cool: Business Culture, Counter Culture and the Rise of Hip Consumerism* Chicago: University of Chicago Press, 1997.

Burada mekanizma şöyle işliyor: Kapitalizmin yeni tüketicilik ideolojisiinde yerel kültürel fark, küresel kalıplara sığdırılabildiği ölçüde yenilir yutulur hale getiriliyor. Richard Wilk'in dediği gibi, "farklılık"ın öncelikle birörnek biçimlerde sunulması gerek ki anlaşılabilir ve kıyas kabul eder olsun.⁹ Bu, yerel kültürel "fark"ın küresel tüketim dünyasında kabul görmesi için bir ön şart. Aynı Türk mutfağının uluslararası üsluplarla harmanlanması örneğinde olduğu gibi. Diğer bir deyişle, kültürel özgünlük ancak ortak küresel bir dile tercüme edildiğinde yeni tüketim kültürünün parçası haline gelebiliyor. Yine Wilk'e göre bu yaklaşım, neo-liberal küreselleşme döneminde kültürel farkla başa çıkabilmek ve onu idare etmek için icat olunan yeni bir siyasî strateji. Tek bir dili konuştuğu sürece neo-liberal kapitalizm "fark"ı tanıyor, çeşitliliği alkışlıyor ve Wilk'in "ortak farklara sahip yapılar" (*structures of common difference*) dediği türden yeni bir kültür ve tüketim ilişkisi üretiyor.

9 Richard Wilk "Learning to be Local in Belize: Global Systems of Common Difference" in Daniel Miller, Ed. *Worlds Apart: Modernity Through the Prism of the Local* Londra: Routledge, 1995, s.110-133.

Bu farkların meraklısı *trend-setter*'lar "cool" İstanbul'da şehrin kaybolmaya yüz tutmuş "değer"lerinin avına çıkmış durumdalar. Pukka Living'in Bilsar için hazırladığı *İstanbul Keşif Rotaları*¹⁰ başlıklı alternatif şehir rehberinde yer alan, ve olsa olsa "hip" başlığı altında toplanabilecek olan mekânlar arasında, hem Galata'daki konsept-dükkanlar, "gurme shop"lar, organik ürün dükkanları, yani yeni tüketim kültürünün en yeni tasarım ve modalarını bulabileceğiniz mekânlar var; hem de İstanbul'un yerel kültürünün kaybolan öğeleri mahiyetinde, kenarda köşede kalmış, yeni "hip" kültürün keşfine çıktığı Eminönü'ndeki Temiz Peynirci, Fatih Camii yakınlarındaki Fatih Sarmacı-sı, Göztepe'deki Uysal Tuhafiye, Çengelköy'deki Has Ekmek Fırını, Taksim'deki Saat Tamircisi Recep Usta, Ortaköy'deki Motifli Taşçı ile Beşiktaş'taki kahvaltıcı Bulgar Pando'nun Yeri var.

Le Cool, 2006 yılından bu yana İstanbul'da elektronik olarak yayımlanıp dağıtılan bir "alternatif" dergi. Dergi kendisini şöyle tanımlıyor:

10 I. Yorulmaz (der.) *İstanbul Keşif Rotaları* İstanbul: Pukka Living, 2010.

"Begenmediğimiz etkinlikleri yazmıyor, para karşılığı tanıtım yapmıyoruz. Şehirde olup bitenler bizi çok heyecanlandırıyor. İstanbul'da insanın kalp atışlarını hızlandıran ne varsa peşindeyiz."¹¹

Barcelona, Dublin, Madrid, Lizbon, Londra, Budapeşte, Paris ve Viyana'da da yayınlanan dergi her Perşembe ücretsiz olarak elektronik posta ile dağıtılıyor. Ve "cool" İstanbul'da insanın kalp atışlarını hızlandıran şeyler arasında şehir hayatının sözümona kaosu da var. Eskiden lanet okunan, şehrin çekilmez özelliklerinden sayılan "kaotik şehir hayatı," bugünlerde "cool" İstanbul tahayyülü çerçevesinde "değer" kazanmış, kıymete binmiş gibi görünüyor. 2005 senesinde İstanbul'da düzenlenen Dünya Mimarlar Kongresi'nde pek çok konuk mimar ve şehircinin dile getirdiği İstanbul güzellemelerinde, İstanbul'un kaosunun korunması gerektiği, şehrin büyüünün orada yattığı, Avrupalı şehirlere benzetilmemesinin yeğ olduğu, kısaca "düzeltilmemesi gerektiği"nden dem vurulmuştu.¹²

Benzer bir biçimde, "Şehir: Kaos ve Büyü" temalı Uluslararası Fotoğraf Bienali çerçevesinde gerçekleşen iki ayrı sergide de benzer kaos güzellemeleri vardı. Bu sergilerden bir tanesinin küratörü Murat Germen, fotoğraflarıyla sergiye katkıda bulunacak olanlara şu konsept metnini göndermişti:

İstanbul dünyanın en güzel kentlerinden biri olmanın yanı sıra bir o kadar da zor, zaman zaman insanı üzen ve yoran bir megalopolis. İstanbul'u gezenlere heyecan verici kılan, içinde yaşayanlara ise kabuslar yaşattırabilen kaotik yapısı aslında. Kaos kavramının, kafa karıştıran, hayatımızı altüst eden ve zararlı bir olgu olarak görmektense; algımızı dürtükleyen, alışlagelmişin dışına çıkmamıza olanak veren, bize önerilen/öngörülen yaşama alternatif oluşturmamızı sağlayan, organik ve doğal bir vaka olarak da görmek olası. Bu anlamda olumlu bir yaklaşım bizim İstanbul'u farklı bir şekilde algılamamıza, sahiplenmemize ve hatta kendimize mal etmemize yol açacaktır.¹³

11 <http://lecool.com/istanbul/tr/page/hakkimizda> (erişim 23 Şubat 2012).

12 Efnan Atmaca "Bırakın kent kaotik kalsın" *Radikal* 5 Temmuz 2005.

13 Murat Germen, *Sayısal Günlük* Ekim-Kasım 2006, s. 56-59.

Germen gibi Altan Bal da, aynı fotoğraf bienalinde küratörlüğünü yaptığı "O Ana Adanmış" başlıklı başka bir sergide, çok benzer bir bakış açısı değişikliğinden ve potansiyelden bahsediyordu. Bienalin "kaotik şehir deneyimi fotoğrafta sanatsal yaratıcılık için kışkırtıcı bir kaynak olabilir" iddiasından yola çıkarak oluşturduğu sergide Bal, kafa karıştıran, düzensiz, önceden kestirilebilir olmayan şeylerin yaratıcılıkla ilişkisinin altını çiziyordu.

Görünen o ki, İstanbul yeniden adlandırılıyor, ve bu adlandırma sözde kalmıyor. İstanbul'un dönüşmekte olan mekânlarında da bu değişimin maddi izlerini sürmek mümkün. "Cool" İstanbul'un tüketim odaklı mekânsal karşılıklarıyla bir taraftan Tepebaşı'nda, bir taraftan Tophane'de, diğer taraftan Tarla başı'nda yüzyüze gelmemiz işten bile değil. Çoğunlukla tüketime veya gayrimenkul spekülasyonuna ayarlı bir biçimde dönüşen bu mekânlar, bizi mekân değerlendirmeye dair yeni kriterler oluşturmaya zorluyor. Eskiden burun bükülen, küçümsenen bir sürü şey "cool" İstanbul tahayyülü çerçevesinde birdenbire cazibe kazanıyor. "Cool" İstanbul, dergilerin, festivallerin, sergilerin başlıklarında boy gösteriyor, etiketleniyor, dillere dolanıyor, popülerleşiyor.

"Çarpık kentleşme" söylemi akademik dünyadan kitlelere yayılmıştı, artık dolmuş şoförlerinden ev kadınlarına İstanbul'da kime sorsanız size "çarpık kentleşme"den kolayca söz edebilir, onu size uzun uzun yerebilir. Hatta 2000'lerin AKP hükümetinin "kentsel dönüşüm" projelerini haklı çıkarmak için başvurduğu söylem de bu: "çarpık kentleşme" bir hastalık, "kentsel dönüşüm" de bu hastalığa çare olarak sunuluyor. Son tahlilde "kentsel dönüşüm," devlet eliyle mülkiyet aktarımına yarıyor. "Kentsel dönüşüm" son beş yılın hakim şehircilik ideolojisinin, yani neo-liberal şehirciliğin en bariz uygulaması kabul edilebilirse eğer, "cool" İstanbul da bu şehirciliğe paralel olarak oluşan şehir kültürünün adı olsa gerek. Bu da bize şehrin gayrimaddi tahayyülüyle maddi üretiminin ne kadar birbirinin içine geçmiş olduğunu, bu iki şeyin birbirinden ayrı düşünülemezleceklerini bir defa daha gösteriyor.